

שנה שניה.

הדור

יוצא אחת בשבוע

על ידי דוד פרישמאנו.

תכין:

- [א] כיצד פועלת עלינו הטרגדיה? (סוף).
י. ק. הוסליון.
- [ב] בספרות העתית Gamma.
- [ג] מכתב גלוי אל ישראל זנגוויל. הלל צייטלין.
- [ד] בקרת: דיאמאנטשטאדט. (המשך). גר צדק.
- [ה] שני מאמרים:
- (1) טענה. . . פרופיסור לודוויג גומפלוביץ.
- (2) תשובה. . . פרופיסור ד"ר הינריך מילר.
- [ו] סוור בין זרים ושונים. שיר. רוד פרישמאן.
- [ז] טהורים: מעשה. יעקב רבינוביץ.
- [ח] רשימות שונות: מכתב אל העורך.
- ש. נ. יאקאבי.
- רשימת הספרים.

מחיר "הדור" ברוסיה:

לשנה 8 רובל, לחצי שנה 4 ר', לרבע שנה 2 ר'
לחדש 75 ק'.

מחיר "הדור" בחו"ל:

באשכנז: לשנה 17,50 מרק, לחצי שנה 8,75 מרק,
לרבע שנה 4,50 מרק.

באוסטריה: לשנה 20 קר', לחצי שנה 10 קר',
לרבע שנה 5 קר'.

בצרפת: לשנה 21 פֶרֶי, לחצי שנה 10½ פֶרֶי, לרבע
שנה 5½ פֶרֶי.

באנגליה: לשנה 17,50 שילינג, לחצי שנה 8,75
שילינג, לרבע שנה 4,50 שילינג.

החותמים ברוסיה ובשאר ארצות (חוץ מאשכנז ואוסטריה) יפנו
בתחיתם ובהזמנתיהם עם"י האדריסה שג הרידקציה
והארמיניסטרציה של "הדור".

Д. Фришману, Варшава, Порожняя 5.

D. Frischmann, Warschau, Prózna 5.

החותמים באשכנז ואוסטריה יפנו אל מר י. פֶישר בקרקוין
J. Fischer, Buchdruckerei, Krakau, Grodgsse 62.

מחיר כל חוברת: 20 קאָפּ. 40 העל'.

בעד חילוף האדריסה: 40 העל', 20 קאָפּ.

מחיר מודעות: בעד כל שורה קטנה פּעִים: 20 העל'. 10 קאָפּ.
בעניני הרידקציה לסנות עם האדריסה:

Д. Фришману, Варшава, Порожняя 5,

D. Frischmann, Warschau, Prózna 5.

ה ד ו ר

oo

אל חותמי „הדור“ !!!

עם החוברת כ"ו החחיל הרבע השלישי של „הדור“ — יציאתו של „הדור“ נתאחרה עוד בהתחלתו עד כרי חודש אחד, ולפי זה נתאחרה ההתחלה של הרבע השני וכן גם זו של הרבע השלישי. האדמיניסטרציה של „הדור“ מוכירה את החותמים, שחתמו על „הדור“ רק עד כלות הרבע השני, להואיל לחדש את חתימתם בהקדם, שלא יבוא הפסק במשלוח החוברות.

בטוחים אנחנו כי מוקרי „הדור“ ואוהביו לא יעזבוהו ויתמכו בו וישתדלו גם להפיצו ככל האפשר. יודעים אנחנו כי עוד הרבה חסר „להדור“ עד שיגיע לאותה השלמות שהעורך מצייר לו אותה בדמיונו; יודעים אנחנו כי עוד הרבה הרבה חסר לו עד שקוראיו וחותמיו ימצאו בו את מבוקשם ואת תקותם — ואולם סבות רבות ונמרצות נרמו „להדור“, שלא יכול להתפתח עד עתה כראוי, אבל מקיים אנחנו כי עוד מעט והיה את אשר הוא מחויב להיות. כבר מוכנים בידנו לרבע הבא מאמרים וספורים וכ"ו מאת היוותר טובים שבמסופרנו.

החתימה על „הדור“ מתקבלת לדבע שנה, להצי שנה, לשלשת רבעי שנה ולשנה.

המחיר ברוסיה:

לרבע שנה 2 רובל, לחצי שנה 4 רובל, לשלשת רבעי שנה

6 רובל ולשנה 8 רובל עם המשלוח, ובערך זה לכל שאר הארצות.

הארריסה החדשה לכל עניני האדמיניסטרציה והירידקציה של „הדור“:

Д. фришманъ, Варшава. Порожная 5.

D. Frischmann, Warschau, Prózna 5.

פילימונים

שני חלקים

מאת תיאודור הרצל

מתורגמים עברית על ידי דוד פרישמאן.

יוצאים בחוברות (בערך עשר חוברות בנות ני גליונות כל אחת). בקרוב תצא החוברת הראשונה, ואחרי כן חוברת אחת בכל חודש. מחיר הספר לזרשיו עתה הוא 2 רובל ויכולים לשלוח את המחיר בשיעורים: 1 רובל מיד ועוד 1 רובל אחרי קבלת החוברת החמישית. (כשינמר כלו יהיה מחיר הספר 3 רובל).

חותמי "הדור" יקבלו הנחה 25% מן המחיר הקבוע.

האדריסה להזמנת הספר ולמשלוח המחיר היא:

D. Frišman, Warszawa, Porozhnia 5.

D. Frischmann, Warschau, Próznia 5.

כיצד פועלת עלינו המרגדיה?

מ א ת

י. ק. הוסלין.

(סוף) *

אלכריכט פון וויטלסבך, בנו של מושל בווריה, נשא לו לאשה נערה פשוטה, בתו של אחד מבעלי-הבתים באונסבורג, שלא לפי כבוד ביתו ומעלתו. לפי חקת הדינסטיה המקובלים הפסיד על ידי מעשה זה את זכויותיו על כסא ממשלת בווריה. וסכנה של מלחמת אורחים על דבר יורשי עצר שונים, עם כל הנוראות התלויות בה, עומדת להספיק. בכדי להגן על הארץ מפני הסכנה הזאת, נתן מושל הארץ את סקודתו, לקחת שני את אשת בנו, לאסור אותה בכלא ולהפביענה אחרי כן במימי הדנווי. ואולם אלהי הנקמות לא ינום ולא יישן; חמת הנקמה כלב בעל האשה מתעוררת מיד עד להשחית, ואת נקמתו הנוראה על כל הרעה אשר נעשתה

(* עיין "הדור", חוברת כ"ז.

לו הוא נותן בכל העם ובכל המוני, אין נקי. והנה אם יש איש האשם באמת באיזו מדה שהיא ברציחת אננס האמללה, או הלא רק ההרצוג מושל הארץ הוא האשם, ונס הוא הלא עשה את אשר עשה רק באהבתו את ארצו. ואולם אלברכט פון וויטלסבך לא מאביו יקח את נקמתו, כי אם מאת כל יושב הארץ. מכאובו הגדול פורץ לו דרך מזה שהוא מבעיר באש את כל בתי הכפרים, ואת כל נקי אשר ימצא בדרכו יכה לפי חרבו.

„אננס ברנוער! אננס ברנוער! דעו לכם כלכם, בשרם תפלו ארצה, כי למות נקרא היום שם אננס ברנוער והוא לא ידע חמלה! אין משפחה בבוריה מן הגדולים או מן הקטנים אשר לא תכנה מחר את מתיה!”

את הדברים האלה קורא האיש המנואץ בקול גדול באוני כל הארץ מסביב, והוא הולך וממית, הולך וממית, על כי המיתו לו את אשתו. „למות נקרא היום שם אננס ברנוער”. אמנם ברור הדבר כי האכרים והאורחים אשר בתיים נשרפים כאש וכל האנשים אשר חמת האיש הוועף נכתת עליהם, הם נקיים מן הרעה אשר מצאה אותם. ואולם חוק הטבע הוא! כל אשר מכאובים לו, הוא מוכרח להקל את המשא מעל לבו על ידי מה שיביא מכאובים על אחרים. חוק טבעי פועל פה את פעולתו לעינינו כמו רוח סערה גדולה, וזה טעם הרבר כי המחזה הזה פועל עלינו את פעולתו הטרנית והכבירה במדה לא מצויה כמעט.

פֶּרִידֶרִיךְ הַבֵּל, אשר חקר והנה הרבה ביצירתו ובשירתו ואשר הכיר תמיד את הרוח הפנימי של מפעליו, ידע היטב את היסוד אשר עליו נוסדה הטרניקה של „אננס ברנוער” שלו. בפי אחת הנפשות של הדרמה הזאת הוא שם דברים כאלה: „אננס ברנוער חטאה, כי על פיה באו לידי כך, שלא שאלו עוד; „חיב או זכאי?“, כי אם הבישו רק לסכה ולתולדה!”

ודבר זה, שלא שאלו עוד; „חיב או זכאי?“, כי אם הבישו רק לסכה ולתולדה, הוא העושה את מאורעותיה של אננס ברנוער לטרנדיה.

וכן אפוא הסכה והתולדה — שאותן אנחנו מרגישים כשני צירים של דבר אחד שלם — הן הנשמה של כל דבר טרני. מתוך נקודת המעמד הזאת אנחנו מבינים, מדוע בקשו הפילוסופים את מהות הטרנדיה דוקא במה שלאחר הטבע.

פֶּרִידֶרִיךְ נִיטְשֶׁה, שהכיר מאין כמוהו את מהותה של האמנות בזה שלאחר הטבע, אומר בספרו „תולדות הטרנדיה” פרק ז': „וזה היא הפעולה הראשונה של הטרנדיה, כי המדינה והחברה, ובכלל כל התהומות שבין אדם לאדם, נכנעות לרנש של אחדות עצום וכביר, המחזיר אותנו ללב הטבע. הנחמה המטפסיוית, אשר כל טרנדיה אמתית, כפי שכבר העירוני, נוטעת בתוכנו, היא, שהחיים בעיקרם כל העיקרים, למרות חליפות החזיונות, חוקים ותקפים עד שאי אפשר כלל להכחירם!... וזוהי תורת המסתורין של הטרנדיה; ההכרה היסודית של אחדות כל הנמצאים...”

ניטשע הרניש את היסוד המטפיו של הטרנדיה מאין כמוהו, ואולם מאחרי שהכיר את מהותה המטפסיוית של המוסיקה, לכן אמר למוצאו גם בהמוסיקה את שרשי הטרנדיה, התפתחות הדרמה היונית מתוך הזמרה הלירית הריחה אותו להאמין בהשערותו זאת, ואולם לז' לקח לו למוצא חקירותיו לא את היונים כי אם את

הגדול מכל בעלי הטרנדיה שבעולם, את שקספיר, כי אז מצא, שאחדות כל הנמצא, „כח הכחות“, אינה ננלית ואינה נעשית מוחשית רק בהמוסיקה לבדה דוקא, כי אם גם ביחסי כל פועל ופועל. עליו היה רק לזכור את אחד הדברים היותר עמוקים של שופנהווער. שופנהווער הוכיח בדרך פילוסופית כי יחוס הסבה הוא צורת המחשבה הסובייקטיבית וההגיונית של הפעולה הממשית לכשעצמה.

אחרי שכל מה שנמצא באמת אינו חומר אלא פעולה ממשית — לכן ההכרה של יחוס הסבה היא רק פרי האחד והמיוחד שנתגלה ונתודע לנו בנפשנו. ואולם לא רק שופנהווער — גם חוקרי הטבע החדשים שלנו ההויקו באותה ההשקפה הפילוסופית, כי המקור העליון של כל מה שנראה לנו כעין סבה ותולדה אינו אלא אחדות כל הנמצא. הלמהולץ בספרו המהולל „על קיום הכח“ אומר בסגנונו המיוחד לחוקר: את „הכרת החוק בתור יכולת סובייקטיבית אנחנו קוראים כח. סבה היא מה שישנו או מה שנשאר בלי כל שנוי מאהרי כל החליפות של החיונות“.

בכל מקום אשר נראה את היחוסים של הפועל והפעול בתור יחוסי סבה — שם ברור לנו כי מאחרי הנעשה פועלת אחדות העולם את פעולתה, ואולם אחרות העולם הזאת אינה פועלת בחכמה, אינה אלהים, כי אם היא הטבע בעצמו אשר אין לו ערוך ואשר לא יתנכר. הרגשה זו של האחד והמיוחד על ידי דתגלותם של יחוסי הפועל והפעול אשר ינלה לנו החווה — זוהי מהות הטרנדיה.

והאמצעים שבהם ישתמש החווה לתכלית ההתגלות הזאת רבים מאד עד כי לא יספרו; את אחד מן האמצעים האלה כבר הזכרנו. הלא הוא זה, שהחווה בהמשך המעשה של הדרמה המתפתח ועולה מציג את אחד המחזות או את אחת הסיטואציות לעומת האחרים באופן זה, שהרואה מרגיש את יחוסי הסבה בין אותו המחזה ובין יתר הדברים בפעולתם החיה.

כאיוה אופן על המחבר לעשות את הקומפוזיציה שלו, בכדי שיצא לו אותו הרושם הטרני. — דבר זה אי אפשר שנקבע אותו על פי כללים קבועים. מאחרי שדבר זה הוא ציורו של רגש אשר אי אפשר לנו רהשינו על פי שכל, לכן מסור הוא להאינסטינקט של אותם הנבחרים, חכמי הטרנדיה, להמציא להם כל אחד ואחד בכל פרט מיוחד את הצורה של היחוסים אשר ינלו לנו את הקשר הפנימי ההוא. אם ב„פויסט חלק שני“, בשעה שהרוחות (הלימורות) חופרות את הקבר, יוצא פויסט העור מן ההיכל ושומע את צליל קול הקרדומים ונפשו תנול, כי יחשוב שהידים העסקניות ההן הן ידי העובדים העושים את המלאכה הגדולה לבלום את נדות הים, או הנה המחזה הזה איננו עוד מחזה טרני; הקונטרסט שבין שני המעשים יש לו תכונה מילודית וההרגשה הנולדת לרגלי זה היא אמנם כבדה וקודרת. ואולם בכללה היא לירית. אבל המחזות שהבאנו למעלה מתיך „הרוחות“ של איבסן ומתוך „אנגס ברנערי של הכל, הם מחזות טרניים. מה שפויסט יוצא מתוך ההיכל ושומע את רעש החפירה, הוא מקרה; המקרה הזה אינו מחבר בהכרח בשום פנים עם הקורם לו. לא עם זה שפויסט נעשה עור ולא עם כליון נפשו שאין לו נבול ולא עם המלחמות הפנימיות שנלחם זה מעורו. איוה מקרה קטן המתנגד לזה היה יכול להשמיר את כל המחזה עם כל אותה ההרגשה היוצאת ממנו. — ואולם חמת רוח

הנקמה המתפרצת של אלברכט פֶּון וויטלסכך היא טרנית. כסלע איתן הנופל ארצה, אשר רעידת הארץ עקרה אותו מן ההר, כן תפרוץ לה חמת הנקמה דרך, יען כי המיתו את אשתו. דרך שלישית אי אפשר פה כלל. המעשים שהוא עושה הם חוק טבעי שלבש פה צורה ויהי נראה לעינים. בתוך „הרוחות“ יתעורר הרגש הטרני לרגלי חזרת המאורעות עם השפחות; בחזון „אוטילוי“ יתעורר הרגש הטרני לרגלי זה, שאש האהבה הגדולה כל כך מראשיתה עד שהיא מתנכרת על כל מכשול ועל כל מקרה, נעצרת פתאם במעופה הקדוש לרגלי הספקות המוטלות באהבת דסדמונה, והיא מתלהמת כמו משיאור אשר נעצר במעופו על ידי איזה מעצור ונתבקע. על ידי הנטיה הפתאומית הזאת במהלך הענינים פושטת התאוה את צורתה הראשונה ולובשה צורה חדשה. כמו שהתנועה הנעצרה של אחר מגרמי השמים נהפכת על ידי אותו המעצור לאש, כן תהפך פה תאות האהבה הנעצרה ותהי לנקמה. והרואה מרגיש על ידי קשר הסבה שבין המאורעות, כי שתי ההרגשות האלה שלפני הנטיה במהלך הענינים ושלאחריה, האהבה והנקמה, אינן לכשעצמן אלא דבר אחד, — חזיונות נפשיים של כח חיים אחד, אשר השתנה רק בצורותיו. כמו כן יכול החוזה לכטא את הטרניות הנוסדה על מה שלאחר הטבע, על ידי מה שיחקה בררמה שלו את החיים בכל טבעיותם, ואולם, לא בתור דבר נשלם וננמר הנראה לעינינו בבני אדם שלמים ומסוימים בכחות נפשם, כי אם על ידי מה שיצייר לנו את החיים בהתהוותם, חיים בלי מנוחה המלאים רצון ופעולה.

ואולם באופן זה לא יתכן שהשתלשלות המאורעות תשים לפנינו מעשה המושך את הלב, אשר על ידי הקמפוזיציה המסובכה והמטורפה יעורר את תאות לב הרואה או אשר על ידי פניות ונטיות פתאומיות יצוד את נפש הקורא, וכן לא מעשה שיהיה לנושא להשתפכות רוח לירית, אלא מוטל על החוזה לצייר את פעולותיה של הנשמה בשעה שהפעולות האלה באות לעולם בהכרח טבעי שאין להמלט ממנו ושאינן לנטות מפניו, ובוה יפעל המעשה פעולה טרנית. המעשה הולך אחרי כן ומשתלשל בלי שום ברירה. אין שום מאורעות מטורפים ואין שום ערכוביות משונות. אין שום זיוף של אמת הבא בכדי לעשות חונף לאיזו תורת מוסר מצויה. ענין בא בעקב ענין ומלה בעקב מלה. — ובאחדונה עומדים אנחנו כמו לנוכח חזיון טבעי. לא מה שהרגשנו עם הנפשות של החזיון הוא הנשאר, כי אם רגש גדול מחוץ לכל מה שהרגישו נפשות החזיון, רגש מלא עוז וחרדה. וההרגשה הטרנית הזאת היא ההסתכלות על ידי רגש לתוך קשורי החיים ויחוסיהם. וחרדות הקדש האלה של הטרניות הן ההרגשה שאנחנו מרגישים אתם בלי ידיעה ברורה את הנצח שמאחרי מאורעות החיים החמריים.

בספרות העתית.

בשעה שאתה רואה צעירים, חוצבים להבות אש בדבריהם על "ארץ אבותינו", אשר חיי נשמות אויר ארצה ואשר רק שם "ישוב עמנו לתחיה", הן לא יעלה על לבך דבר בליעל, כי האנשים האלה סופם שישליכו שקוצים על "ארץ חמדה" שלהם. וכי אפשר הוא? — ואולם חכה נא רנע: בנשוב רוח אחרת רק מעט קט. ושמעת והנה האנשים האלה קוראים לארץ ישראל בשם: "דאָס נעפּןרשע לאנד". וכשאתה יודע ומכיר לאומי אדוק, אשר פיו מלא תהלת עם ישראל, "שהיה לאור גוים", אל נא תאמר: זה ינחמנו. יבוא יום אשר ית'אש מכל ויקרא: היהדות מה היא? אין לנו משלנו כלום!

ואם אתה קורא עתון עברי, אל נא תחפלא, אחי, אם תפנוש שם את הדברים האלה:

"הרי אפשר להגית, שהלשון העברית כבר חדלה להיות לאומית, שאת מקומה ירש באמת ה'זרנון. ובכן איפא התרחבותה של הספרות ה'זרנונית מוכיחה על התחזקותה של התנועה. הנחה זו הלא אפשרית היא, כמו שאפשרית היא הדעה שצריכים אנו לבקש לנו ארץ חדשה במקום אי שהיתה לנו. צריך אני להודות, שאיני מבין, במה זכתה הלשון שתהא לקנין יותר קדוש בשביל העם מהארץ, שהיתה לפני ארצנו, הרי גם פה יש רק קשר היסטורי ולא יותר, ואת רנשות האהבה אל הלשון העתיקה כמו אל הארץ העתיקה אפשר לכנות בבוז בשם רנשים רומנטיים, ("הצפה" 484)". ולהלן מוסיף הכותב ואומר: "מה שלשונו העברית הולכת ומשתכחת וספרותה הולכת ומתנוונת—זה הוא הכרח גמור".

הזוכרים אתם, הקוראים, את הפוליטיקה הפקחית של עורך עתון ז'רנוני ידוע, שהוציא את עתונו ה'זרנוני שהוא אך ורק בשביל לנבל את ה'זרנון? — ובוורשא מוציאים עתה עתון עברי בכדי לדרוש בננותה של שפת עבר — ועמקת הרעיון — אלהים אדירים! היא נפלאה באמת. ואתם אומרים, כי סופרינו הם שטחיים יותר מדי.

ואולם הרשני נא, אדוני החכם, להעיר על דבריך, כי אם גם הלשון אינה צריכה להיות קנין יותר קדוש מארץ, אבל דבר זה בלבה, שארצנו היא ביד ידים ושפתנו היא ביד ידיו, דיו לחכב עלינו את רכושנו זה. כן גם טועה אחה באמרך, גם פה (לענין הלשון) "יש רק קשר היסטורי ולא יותר". בעוד אשר בין העם והארץ נפסק הקשר ההיסטורי, משעה שנלינו בין הנגים, הנה לא נשכחה עוד שפתנו מפינו ומפי ספרינו, אשר היו עמנו בצרה. אבל ראה, אדוני! אתה אומר, כי ברצינות חפצת "להראות באיון קלות ושטחיות נכתבים הדברים המפוצצים".

"וברצינות אני אומר לך: מום שבך אל תאמר לחברך ו'

גם מודה אחה, כי "אין נבין וכו'".

על זה עלי להניד בסגנונו של אחד הסופרים: המקום ימלא חסרונו ו

מכתב גלוי אל ישראל זננויל.

אדוני הנעלה!

קִבְּצֵיךָ אִמְנָן אֲשֶׁר לִפְנֵי גִלּוּי מַעֲלָלֵי אִישׁ וּסְתָרֵי מַחֲשַׁבֹּתָיו עִם סְבוּתֵיהֶן הַפְּנִימִיּוֹת זְדִיחִיצוֹנִיּוֹת וְעַם הַשְּׁתַלְשְׁלוֹתֶיךָ וְהַתְּפַחְחוֹתֶיךָ, קְשׁוּרֶיךָ וְהַסְּתַבְכּוֹתֶיךָ, הַתִּיחַסוֹתֶיךָ וְהַתְּאֲחָזוֹתֶיךָ אֵלּוּ בָּאֵלּוּ, אַתָּה מִכִּיּוֹן הַיִּטֵּב אֶת הַמַּצֵּב הַמְּזוּר וְהַמְּשׁוּנָה שֶׁל אִישׁ מְנוּחָה וְאוֹהֵב שְׁלוֹם אֲשֶׁר עַל פִּי הַכִּרַח הַמְּאוֹרְעוֹת עֲלִיו לְהַתְּפֹךְ פְּזָאֵם לְאִישׁ מִלְחָמָה וְלִהְיוֹת לְאִישׁ רִיב וְזִמְדוֹן.

אִם בְּכָלֵל קֶשֶׁה לְאָדָם לִשְׁנוֹת אֶת טַבְעוֹ, הִנֵּה קֶשֶׁה לְאִיִּן קֶץ לְאִישׁ רֶךְ וּמְתוֹן לְהַתְּקוֹמֵם וְלְהַתְּפִיץ, לְעֹזוֹ וּלְדַבְּרֵי מִשְׁפָּטִים וּלְסְתוֹר דְּבָרֵי אַחֵרִים וּמַעֲשֵׂיהֶם. רַפּוֹת וּמִלְחָמָה – הַיֵּשׁ הַפְּכִים גְּדוּלִים מֵאֵלּוּ?

וְגִדּוּלָהּ הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בִּלְבַב אִישׁ הַשְּׁלוֹם עֲצֻמוֹ. מִצַּד אֶחָד קֶשֶׁה לוֹ לְהַתְּפֹךְ לְאִישׁ אַחֵר, לַעֲשׂוֹת אֶת אֲשֶׁר יִשְׁנֵא בְּכָל לֵב וּנְפֶשׁ, לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתָם הַכֹּלִים וּבְאוֹתָם הָאֲמֻצִּיעִים אֲשֶׁר יִמְאַסֵּם וַיִּשְׁנֹאֵם בְּטַבְעוֹ, וּמִצַּד הַשֵּׁנִי מְרִנִישׁ הוּא, שֶׁאִם לֹא יִתְּפִיץ הַפַּעַם וְלֹא יִחְגַּר שְׂאֲרִית כְּחוֹ וְלֹא יַעֲזוֹ וְלֹא יִתְּמַרֵּר – אָבֵר יֵאבֵד. חֲפִיץ הַקִּיּוֹם מִתְּנַכֵּר עַל הַרוֹךְ וְהַעֲנוּהָ שֶׁבִּנְפֶשׁ וְאִישׁ הַשְּׁלוֹם יִהְיֶה לְאִישׁ מִלְחָמָה.

בְּמַצֵּב זֶר וּמְשׁוּנָה כֹּזֵה הַגִּנִּי נִמְצָא אֲנִי, אֶחָד מִחֻלְמֵי הַגִּישׁוּף, בְּעֵרְכִי בַעַת הָאֲחֵרוֹנָה לְפַעֲמִים דְּבָרִים מַחֲרִידִים וּמְבַהִילִים, מְקַנִּיטִים וּמְכַעֲסִים.

בְּהִיוֹתִי מִטַּבְעִי אִישׁ הַמִּתְּרַחֵק מִכָּל מַחְלוֹקֶת וּקְנֻטָּוִי דְּבָרִים בְּתַכְלִית הַרְחוֹק, הִנֵּה עַל פִּי הַכִּרַח הַמְּאוֹרְעוֹת, עַלִּי לְדַבְּרֵי תְּמִיד דְּבָרִים קָשִׁים, לְהַבִּיעַ עֲזוֹת. וְלְהַתְּקוֹמֵם וְלְהַתְּנַגֵּד.

מְרִנִישׁ אֲנִי שֶׁבְּדְבָרִים נִיחִים וְרוֹכִים לֹא אֶעֱוֹר אֶת הַמְּכִים בְּתַרְדֵּמָה, אֶת אֱלֹהֵי אֲשֶׁר יִשְׁלוּ אֶת נַפְשׁוֹתֵיהֶם בְּחַיּוֹנוֹת שׁוֹא וּבְחִלּוּמוֹת הַבֵּל.

וְאוֹתוֹ הַהִכְרַח מְכַרֵּחַ אוֹתִי לְדַבֵּר דְּבָרִים קָשִׁים נִם אֵלֶיךָ, אֲדוֹן יָקָר וּמֵאֵד נַעֲלָה קֶשֶׁה לִּי הַדְּבָר שֶׁבְּעַתִּים, בְּאֲשֶׁר כִּבֵּד אֶכְבֹּדךָ מֵאֵד עַל כְּשִׁדּוּנְךָ הַנִּשְׁגָּב, וּבִיחּוּד עַל אֲהַבְתְּךָ הַקְּדוּשָׁה וְהָאֲמִתִּית לְעַם יִשְׂרָאֵל. וְעַם כָּל זֶה עַלִּי לְדַבְּרֵי אֲשֶׁר עַם לְבָבִי. אִי אֲפֹשֶׁר לִי בְּאוֹפֵן אַחֵר. אֲהַבְתִּי לְעַמִּי דוֹרֶשֶׁת זֹאת מֵאִתִּי.

בּוֹדָאִי לֹא נַעֲלַם מִמֶּךָ, אֲדוֹנֵי הַיָּקָר, שֶׁבִּין „בְּעֲלֵי הַהֵן” כְּלוֹמֵר בֵּין אֱלֹהֵי שְׁהַסְּכִימוֹ לְהַצַּעַת מְנַהִיגוֹ הַמְּנוּחַ כְּדַבֵּר אוֹנְנָה יֵשׁ הַרְחוֹקִים מֵאֵד אֵלּוּ מֵאֵלּוּ עַל פִּי הַשְּׁקִפּוֹתֵיהֶם הַעֵיִקְרִיּוֹת. הִרְבָּה מֵאֵלָה אִמְרוּ הֵן רַק מֵאֲשֶׁר אָמַר הַמְּנַהִיג. הֵן, כְּלוֹמֵר מֵאֲשֶׁר נִכְצַר מֵהֶם לְעַמּוּד נִגְדַת הַכַּח הַנְּדוּל וְהַהִשְׁפַּעָה הַנְּדוּלָהּ שֶׁל מְנַהִיגוֹ הַמְּנוּחַ, וְאוֹלַם חֶלֶק הַנוֹן יֹאמֵר. הֵן, בְּנַפֶּשׁ חַפְּצָה, בְּדַעַת שְׁלֵמָה וּבְהַכְרָה בְּרוּרָה, כְּלוֹמֵר מֵאֲשֶׁר הַכִּירוּ וַיִּדְעוּ הַיִּטֵּב שְׂצִירִים אֲנִי לְבִקֵּשׁ מִקְּלַט בְּטוֹחַ לְעַמְּנוּ וּבְאַרְץ יִשְׂרָאֵל אֵינְנוּ.

אוֹתְךָ, אֲדוֹנֵי הַנַּעֲלָה, חֲשַׁבְתִּי תְּמִיד, עַל פִּי מִשְׁאִיךְ אֲשֶׁר נִשְׂאֵת בְּקַהֲלָה עִם וְעַל פִּי מֵאֲמִירֵי הַשּׁוֹנִים, בֵּין אֱלֹהֵי הָאֲחֵרוֹנִים.

אַתָּה בּוֹדָאִי יֹדַעַת אֶת כָּל הָאֲחֵרִיּוֹת הַנְּדוּלָהּ שֶׁאַתָּה לּוֹקַח עַל עַצְמְךָ, אֶת כָּל הַהִתְּנַדְרוֹת הַנְּדוּלָהּ אֲשֶׁר תְּעוֹרֵר הַהַצַּעָה הַזֹּאת בֵּין „חֻבְבֵי צִיּוֹן” מִכָּל הַמִּינִים, אֶת כָּל

הדמינות והחזיונות והתקות השונות הקשורות בארץ ישראל דוקא, את כל השיחות היפות אשר שוחחו ואת כל השירים היפים אשר שוררו על ציון העזובה, האם השכולה המחכה לבניה, ואולם אהבתך לישראל התנברה על כל אלה ותסכים בלבך להצעת אוגנדה ותלחם לה בכל עוז כשרונך, בכל חום אהבתך, בכל כח השפעתך, בכל הקסם והיופי, הברק והחידוד שבלשונך.

אם גם היו בין "בעלי הין" אשר התקוממו נגד "בעלי הלאו" רק בטענת: "איך נועזים...?", הנה בקהלם אל לא יחד כבודך. אתה התקוממת נגד "בעלי הלאו" בודאי מאשר הכרת והודית בעיקרה של אוגנדה, כלומר בעיקר נחיצות ארץ אויטונומית לישראל הגולה ונדה. בוראי הכרת וידעת (כמו שיכיר וידע זאת כל איש בעל שכל ישר), שלהשיג אויטונומיה בפלשתינה אי אפשר, ועל כן חשבת שטוב טוב לו לחלק מישראל להתישב במקום שיש כזאת.

ובהיות כן נוכל להבין אותה ההתיחסות המשוונה שלך ושל חבריך לשאלת אוגנדה עתה. על פי אותה הדומיה הארוכה בדבר הענין הזה, אשר לפי דעתנו נורל עמנו תלוי בו, יש אשר נחשוד אותך ואת חבריך כי גם אתם הייתם רק כמכונה המתנועעת ברוח פיו של הרצל ואשר בסור כחו וסר גם כחכם והשפעתכם.

וכי באיזה אופן אחר נוכל לבאר לנו אותם הדברים המקוטעים וחסרי-האזנים הבאים לאזנינו בשם אלה שחשבנום למעוז וצור לרעיון התישבות אויטונומית של היהודים? אחדים מכם אומרים, שכל עיקרו של רעיון אוגנדה יסר לידי חברות פילנטרופיות שונות, ואחדים מכם אומרים, שכל הענין יסר מעל הפרק. אין הדברים הבאים בשמכם במכתבי העתים ברורים כל צרכם. לאו גושפנקא דמר בר רב אשי חתים עליה" — כמו שאומר התלמוד. כל אלה הרברים אנו קוראים בדברי קורוספנרנטים שונים העושים מטעמים למ'זלים תגרנים שונים. ואולם מדוע אתם מחשים? מדוע לא דברו דברים נכונים וברורים? מדוע לא תודיעו גלוי בקהל כי האקספדיציה לאוגנדה שלח תשלח ועבודת הישוב באוגנדה (אם תמצא מוכשרת לזה) תמשך על אפם ועל חמתם של האינטריננטים השונים, הפטפטנים השונים והגרננים השונים? או אולי נבהלתם מנערת הדימנזים השונים הקוראים אתכם בשם "בוגדים" מסיתים ו"מפריעים" וכדומה, וכדומה?...

או אולי נפתחתם לדברי אלה המשלים את עצמם ומשלים גם אתכם כאמרם שהעם מתנענע מאד על ארץ ישראל וטוב לו למות שם ברעב או לחיות חיי כלב על ידי בקשיש מלחיות חיי חופש וכבוד בארץ אחרת?... האמנם גם אתה אשר חדרת לתוך נפש העם ותבן את כל המרירות שבחיו ואת כל השאיפה הגדולה שבו לחיים ולאור תתן אמון לדברי רוח אלה?

האמנם גם אתה אשר חוננת בעין רואה ולב אוהב וכואב ואשר לפניך יעברו כל אלה הגורדים העוטפים ברעב בחוצות לונדון וניוירק תעזוב את כל אלה האמללים ותתעסק בעפר הקברים?

האמנם גם אתה תשמה כילד על כל התנבות מאושרת שנעשתה בארץ טורקיה, על כל קניה חדשה שאינה שוה כלום, בשעה שאתה רואה שכבר כשל כח הסבל מלסבול והעם שחי עד עתה בתקות ונחמות איננו יכול להאריך נפשו עוד בדברים:

בטלים בעלמא וחפץ הוא במעשים ממשיים אשר ימצאו לו רוח והצלה אמיתית ולא גם לחלק ממנו?

המשורר הגדול בן ארצך אמר, כי אין ליהודה דבר, בלתי אם קברי — והאמנם ילך לו העם באמת לבקש לו קבר בארצות הקברים?...
 "הנה המתים לקבור את מתייהם". יתעסקו להם הבגלנים השונים ובעלי הנפשות הרפות והמוחות הקטנים בארץ הקברים, ואנחנו נבקש ארץ חיים בשביל אנשים חיים חפצי חיים וצמאים לאויר ואור.
 המנהיג הגדול מת וקול בכי ויללה מכל עברים. אלה אשר לפני איוה חרשים קראוהו בשמות יבונדי ירמאי וכו' וכו', קושרים עליו עתה מספר ושופכים דמעות תנים...

אלו היו כל הדברים האלה רק דברים בעלמא, היינו מתלוננים רק בינינו לבין עצמנו והיינו אומרים: עולם השקר... — והיינו שוחקים.

ואולם אלה הצבועים והשקרנים אינם מסתפקים בדברי הספר בעלמא, כי אם מסמים הם את העינים ומעקמים ומוזיפים את כל הפקמים, כאלו לא נקרו כל אלה הדברים לפני איוו חדשים כי אם לפני איוו מאות שנים.

ידוע לכל שעיקר שאיפתו של הרצל היה אל ארץ היהודים בכל מקום שתהיה, ובלבד שיוכל עם ישראל להתפתח שם באופן חפשי וטוב. ידוע לכל גם כן, כי הרצל בעצמו הוא שהציע את הצעת אונגדה —

ובכל זאת אנו קוראים, למשל, דברים כאלה שיצאו מעטו של גסטר: יאת עיני העם התעו מעל הדרך העולה ציונה. בני בלי שם הואילו לשום אסורים על ידי המנהיג וישליכו את לפיד מורח אפריקה אל המחנה הציוני. שקרים וזיופים כאלה מי ישאם ומי יכילם?

יוצא אפוא על פי דברי גסטר וחבריו שהדרך הרצל לא היה חפץ כלל בהצעת אונגדה, אלא שאיוו אנשים בני בלי שם שמו אסורים על ידיו. מי הם אותם. בני בלי שם" ובמה היה כחם גדול לשום אסורים על ידי האיש אשר עשה תמיד ככל אשר דורתו דעתו והכרתו הפנימית ואשר לא נטה מעל דרכו הגדולה אשר הוא הולך עליה אף כחוט השערה?

ואולם היש צורך להאריך בדברים כאלה שהזיוף והשקר שבהם בולטים מכל מלה ומלה? רק רבנים נאורים מוכשרים לזיופים ושקרים ומיני צביעות ורמאות כאלו! ואולם מדוע תחשו אתם אשר הייתם מעוז ומחסה לרעיון הציוניות האמתית, אתם אשר בהכרה ברורה וברעת נפש אמיתית נלהמתם נגד המליצות הריקות והשטותים הרבים והפלאולים העקומים של אלה החפצים לעשות את התנועה הציונית לשחוק, כלומר לעבודה של מה בכך, לפשטוטי מלים, לבקשת קערה משמים, ילדוך מים במדוכה?

מדוע תחשו לעת כזאת ולא תצאו בדברים מלאים אומץ וכת, עוז ואון, למען יראו כל אלה הננסים כי גם אחרי מות המנהיג הגדול לא מת עוד הרעיון הגדול אשר בעבורו חי ומת?

והתישבות של התנבות בארץ ישראל של עתה — אינה אלא מות מוחלב להרעיון הגדול של המנהיג המת. ואם לעת כזאת לא נעורר את הדעות והלכבות והיתה

כל התנועה הגדולה - לחלוקה: חדשה של שנוררים חדשים בארץ ישראל אשר בשם עובדי האדמה יקראו ורבני ארץ ישראל (ככל אשר הם עושים עתה) ישפיעו את רובי הבליהם עליהם.

כי אמרתי: התאורו והתחזקו אתם החפצים בתנועה של חיים ולא בריאקציה משונה ומפשות חדשה נוספת על המון המפשות הרבות אשר עשונו ללא-עם ויכלוננו וידקוננו.

כי אמרתי: היה נא אתה ישראל זננויל לנו למופת! צא והלחם בכל חוקף בעד הדעה הממשית בציוניות ובעד ההוצאה מן הכח אל הפועל של הצעת מנהיגנו. אם לא תסכון אונגדה מאיוה טעם שיהיה עלינו לבקש מקום אחר. חלילה לנו להסיח דעתנו אף רגע מן המטרה העיקרית: ארץ בעד המונו של עם אמלל!

כי אמרתי: חזק ונתחזק בעד אותה הדעה הנשנבה אשר היא משאת נפש היותר טובים שבאומתנו, שלא אבדה תקותם להוציא את עמם מכור העוני שהם מעונים בו עתה ולראותו חי חיים של אושר ושמחה.

לצאת מן הגיטו אנו צריכים! לצאת ויהי מה!

צריכים אנו לצאת מן הגיטו אל ארץ שיוכל להתפתח בה באופן חפשי ולא אל ארץ חושך וצלמות של בשי-בוויקים, של פראים, של אכזריות, של בקשיש, של אמונות שוא, של רבנים חשכים ותורת הבל.

אתה אחד מבני האור ועליך להובילנו בדרך אור!

והנני מכבדך כערכך הנשנב

הלל צייטלין.

בְּקֶרֶת.

„דיאמאנטשטאדט“ (*).

II.

„דיאמאנטשטאדט“ (עיר האבנים הטובות) זהו שם הספר היותר חדש שכתב הרמן הַיֶּאָרְמָנְס. הוא היה יכול להיות נקרא גם בשם „עיר העוני“; כמו כן היה מתאים לענינו גם השם „הפואימה של הצחנה“. על ידי כל כנוי מן הכנויים האלה, היינו משיגים שרטוט כרקטריסטי מן הספר המצוין הזה. כי אמשטרדם, מקום המעשה ברומן זה של היארמנס, היא העיר שבה מקבלות אבני החן את הברק הנפלא אשר להן. והיא היא גם העיר אשר לה רבע יהודים מרובה באוכלוסין ובו יושבים המון לוטשי האבנים-היקרות הרעבים — רבע המסתיר בין חומותיו העתיקות והגשופות לנפול את העוני בכל צורותיו המשונות. ולרית הרע והמחנק, העולה מן האויר הנבאש אשר

(* עיין הדור חוב' כ"ה.

לרבע הזה, לו הקדיש המספר את הרפ"ס המלאים עוז ביותר שבספרו. הספר מתחיל בתיאורו של עלם צעיר, אשר כמעט שחלה מעין מחלת"ים לרגל האויר הנכבש הוא. אליעזר הצעיר, אשר זה לפני ימים אחרים עבר בים את הדרך אשר בין אמריקה ובין אמשטרדם, אחרי אשר לא היה בכיתו ירחים אחרים, כמעט שיחנק עתה בשיבו ובהחלו שנית לשאף אל קרבו את האויר אשר אותו שאפו אבותיו ואבות אבותיו לוטשי האבנים הטובות. הפרק הראשון מסיים בזה, כשנכור הרומן בא לידי הקאה מחמת מיאוס, והסצינה הזאת מצוירה ביד היארמנס באופן שנס מורה חכמת הרפואה לא היה מצליח לצייר אותה יפה ממנו.

לפי תכונתו הטכנית מתחלק הספר לשני חלקים. על יד צורתו הרוחנית של הנכור העיקרי, של אליעזר, מתנלית לעינינו שורה שלמה של ספוסים מתוך הסביבה אשר בה יראה אליעזר חיים ואשר רעב ומחלה וצרות של גוף ושל נפש הם עיקרי סימניה.

אליעזר הצעיר שכ אל מולדתו, אחרי שבתו בכר ימים וירחים. המחסור הניס אותו אל מעבר לים, לאמריקה, מקום שם קוה להיטיב את מצבו החמרי. בניוירק חלה. שבועות רבים שכב בבית החולים. בשבועות האלה ההולכים לאט ומלאים יסורים רבים באה עליו הרוח החדשה. אָח לצירה שפך עליו את הרוח הזאת. בבית החולים, בהיותו שוכב במטה על יד מטה של אחר האפוסטולים של התורה החדשה, תורת שחרור הפועלים, למד להבין כי פתרון השאלה של צרתו ושל צרת אחיי הפועלים לא יושג בזה אשר יתעה תמיד ממקום אחד למשנהו לבקש עבודה בתנאים נאותים יותר. עליו לשוב אל הסכיבה הישנה שלו, אשר שם נדל — לאחיו לוטש האבנים הטובות, לעורר את האמללים מתוך שעמימם ולהחל עמהם יחדו את המלחמה נגד הממון המציק. עליו לקשור את גורלו בגורל אלפי האנשים הדומים לו. ובהיות נצחון ההכלל יבוא גם הוא על נצחונו.

עם הפרושה האחרונה אשר בכיסו עוזב אליעזר, אחרי שובו לאיתנו, את אמריקה ושב לאמשטרדם. היותו רחוק ממולדתו במשך ירחים רבים שגן את מבשו, לראות את העוני השורר ברבע היהודים לוטשי האבנים הטובות. כל אשר ננע אליו לפניו רק כמו מתוך ערפל, פועל עליו עתה בכח כביר. והוא נכון לחצות עד הצואר בכל החלאה והדומן ולשאת ולהביט על כל המכות הטירות של הסכיבה האמללה שלו, אשר לה יאמר להקריב מהיום והלאה בנפש חפצה את מעט אומץ לבו וידעתו.

שלשה מיני הרגשות יסודיים מושלים ברוחו של אליעזר: נועל נפש, חמלה וקצף. חיי הכיעור של חבריו, עצמותם הנבערה והנאלחה מעוררים בקרבו נועל נפש. אבל חמלה בלי גבול מתנכרת עליו, מדי ראותו את חבריו מתנונים והולכים וכלים בלי תומך מתגרת רעב ומחלה וחלאה. וקצף קדוש חוקף אותו, כשהוא נזכר במקור המקורות של כל הצרות כמעשי החמס השפלים והמאוסים אשר עושיהם איננו אלהים וישב בשמים על הכסא, כי אם הסדר הרע אשר על פיו יתנהג העולם.

אליעזר הוא גם חולם, אשר לא נכצרה ממנו להשתקע בחלומות ולראות לו עתיד נכחר וטוב ואשר איריאילים עתידים יהיו לו לדברים שבהוה, עד כי כמעט תקצר יד המציאות הקשה לפעול עליו. לפעמים הוא מדבר על איזה משיח אשר כבר בא, ואשר רק לא יראהו בני האדם, מהיותם מפים בסנורים ועניים ברות. המשיח אשר לו

איננו של בשר ודם, כי אם רעיון גדול, הכרת הערך האנושי המתעבת כל שלטון של מפלגה ושואפת לסדר חדש אשר על פיו יחיו בני האדם ויפעלו בתנאים חמריים דומים.

אליעזר בא לאמשטרדם בשעה שהצרה והרחק גדולים. הוא מבקש עבודה. אבל ככל מקום אשר יבוא ישיבו את פניו. יפה מצדה האמנות. היא הסצינה בפבריקה של לומשי האבנים הטובות, ששם הוא שואל את חבריו הקידמים, אם יש להשיג עבודה בכאן. האבנים הנהדרות בין אצבעות הפועלים הצבות והצרורות, דומה כאלו הן מדברות תמיד על דבר הניגוד הנדול שבין העוני ובין העושר. הסערה בחויף, הצאי האורות אשר בפבריקה, רוחו הנופל של אליעזר, כל התמונות, מן היהודי הרוכל העני ועד האשה ההרה הרוכלת עם סל הסחורות הכבד שבידה, המציעים לפני הפועלים את סחורותיהם השונות במחיר נמוך, — כל זה מתחבר יחדו והיה לתמונה אחת פנטסטית המלאה רוח ניגודים ודיסדרמוניה.

מיד אחרי בוא אליעזר תפרוץ שביחת הפועלים. מובן מאליו כי אליעזר משתתף עם הדמון השוכחים. בבוא עתה נותני העבודה ומציעים לו עבודה, לא יקבל. יחד עם הרבה מאות לומשים אחרים הוא נושא את המצוקה ברעב ובקור. ופעם אחת כשהמון הרעבים מתחיל להתרפות ולעבור על דעתו, בראותו את קשי ערסם של נותני העבודה אשר לא יכנעו להם, הוא עולה על הכמה בפעם הראשונה ומאמץ את רוח השוכחים בדברים מלאים עוז להמשיך את המלחמה. בעצמו אינו יודע מאין באה אליו מתנת הדבור. כאש עצורה מחפרצים הדברים החמים וחוזרים ללבות שומעיו. ככח של מסית יתגבר הקול, כשעה שהוא מתחיל לדבר על דבר חבר מוצאי הרס ועל הפסיביות של הפועלים הנמשלים לעדר צאן.

בימי השבתון מעבודה תועה אליעזר ברחובות אמשטרדם, והוא כמעט נוע ברעב. עצביו נרעשים. כל רושם ורושם חודר אל תוך נפשו. כמו חבורה ההולכת ונדולה מרנע לרנע. לא רחוק מן הבריזה הפיצו אנשי צבא בחרבות שלופות בידיהם את הפועלים אשר התגודדו במקום אחד. אז נפצע אחד הפועלים בראשו, ובעוד דמו זב הוא נמלט ומסתתר באחת החצרות הקרובות. אל רנלי הפועלים הנמלטים על נפשם דבקו נטפי הדם השפוך, וגם על כף הנעל אשר ברנל אליעזר ידבק, וקור עובר בבשרו. ימים על ימים מטפף הגשם מן השמים האפורים. האויר קר ועכור. סתו פרוש על האנשים, סתו וכמישה על ההמון הרעב.

בימים קודרים כאלה מביאים העניים את ילדיהם אל בית הספר, ואת הילדים החולים ירפא שם רופא העניים חנם. גם אליעזר מביא שמה ילד, את בת דודו הקטנה, וכשהוא יוצא מבית הספר, אשר שם נומל רופא נדיב לב רחמים וחסדים טובים עם הילדים העניים, רודפים אחריו עת רבה צללי פני ילדים קטנים אשר זקנו בלא עת, ילדים בעלי גויות דלות וכמושות, ילדים חולי הטרחומה עם בכות עינים אדומות, בעלי ילדים ננועי הטוברקולוזה עם חבורות טריות בשוק ובירך.

ברחוב הוא פוגש ברבקה היפה נערה בת 18 שנה, בתו של השכן פורניובסקי היהודי הפולני. הוא משתומם על היופי הזה, אשר למרות החלאה והעוני התמידי פרח ועלה כפרח בגל של אשפה. ואולם בפני רבקה הענולים והמלאים ילדות, עם

נבותיה הארוכות ממעל לעיניה השחורות והיפות, יהיה לו לרועץ שרטוט אחד. יש
בנערה הזאת איזה דבר של פריצות, של תאווה הומיה ונפסדה.

ובשוב אליעזר אחרי תעויתו יום תמים ברחובות העיר אל הבית השומם אשר
ברבע היהודים, מקום שם יושבת דורתו ריגיה יחד עם אחים לצרה, המתנוררים בחורים
הצרים אשר קו שמש לא יחדור אליהם, ומצאו התמונות המדכאות אשר רדפו אחריו
כל היום, חברות חדשות להן האימות והמדכאות עוד יותר.

לרגלי הנשם חדרו המים אל דירת המרתף של הרצען. האשה עומדת ושמלתה
מפושלה, למעלה מקללת ועמלה לחנם להוציא את המים. מעל המטה קופצים ילדים
ערומים ומטפחים ברנליהם הערומות על פני המים. ילד אחר ננוע הדיסנטריה צועק
מעצמת מכאובים גדולים.

בקומה העליונה בחדרו של היהודי הפולני נשמעה קללה נמרצה. האישה העני
קרע התחבושת מעל פצעיו הפתוחים והכואבים. הוא מקלל את הרופאים השולחים
אותו אל בית החולים. הוא מקלל את בתו רבקה היושבת על יד מטתו זה כמה לילות
מבלי חת שנה לעיניה.

בחדרו של השכן השני רואה אליעזר סצינות של עוני ממין אחר. בני הבית
מבלים את עתם הארוכה בצחוק הדומינה. הבת הבכירה היא ארושה לרוכל צעיר.
ויושבים השנים איש על יד רעהו. ואחרי שלרגלי צוק העתים, בשעה שהכל רעבים
ללחם, אין הם יכולים להנשא זה לזה, מבקשים הם שלומים לעצמם, חלף אושר
הנשואים שנתאחר, באופן מגונה מאד. תינוק בוכה שתחלוץ לו אמו את שדיה. אבל
שדי אמו ריקות, וכשמתחיל הילד לינוק, צועקת האם מעצמת מכאוב; הילד אשר
בקש לשוא את החלב נשך את שד אמו הריקה. ועל השד הצומקת אשר מראה תכלת
ואפר לה, הולכת ונמשכת צלקת של דם.

כן חולפות ומשתנות התמונות אצל אליעזר יום יום, כן חולפות ומשתנות
התמונות בספרו של היארמנס, האחת נמאסה תמיד מחברתה ההולכת לפנייה. מרגישים
אנחנו, כאלו אנחנו עוברים עם האמן דרך שאול תחתית מלאה צתנה, אשר שם אין
נקודת אור, אין מבט לחוץ ואין שביב תקווה גם אחד.

בספר בן ארבע מאות הדפים הזה יש אך מקום אחד שבו שואף הקורא רגע
אחד מעט רוח, אחרי התענותו תחת יד כל התמונות המבהילות. מחשבה טובה היתה
פעם אחת לאליעזר, לצוד מתחת לשברי הקרח אשר על פני הנחל את הרגים הנחשלים
אשר חתרו לעלות ולשאף אויר. הודות למחשבה הטובה הזאת מצאו כמה וכמה
משפחות עניות ורעבות ארוחת ערב טובה אשר באה להם בהיסח הדעת. ברוח עליצות
יספר, איך התאחדו כמה שכנים יחדו לעשות כלם אנודה אחת, למען הכשיר את
הרגים לאכילה. האחד השאיל גחלים, השני — מלח, ומוה ומוה הביאו קערות וכפות.
פועל אחד, שבמקרה מצא יום אחד עבודה ברחוב, הביא רגים מלוחים אחדים עם
לחם. בדיחות הדעת מתרוממת. כקו אור שמש עבר על פני שוכני השאול, אשר עוד
ברגע האחרון לפני לכתם לישון באה להם סעודה קטנה בהיסח הדעת. ואולם הסצינה
העליוה ומלאה חיים הזאת אינה יכולה להחליש את הרושם המעציב והמדכא של
הספר כלו.

אליעזר ממשיך את מצב חבריו אל המצב של אותם הדנים בחורף האובדים מעט מעט וכלים תחת מכסה הקרח ונועים מחסרון אויר. — כמקום אחר מספר לנו היארמנס מעשה בנערה אחת, בת אחד הפועלים, אשר מחלה אסרה אותה אל ביתה האפל במשך שנים הרבה. הילדה שהיתה לפני מלאה חיים נובלת מעט מעט ומודקנת. רק רנע אחד טוב יש לה ביום, היא הרנע אשר השמש מאירה במהלכה גם את חלונה הקטן, או היא שמחה רנע אחד. ואולם הנה בית גדול בן קומות רבות נבנה ממולה והוא הולך ומתנשא ובעוד שבועות אחדים וגם מעט השמחה האחרונה הזאת ילקח מן החולה לנצח. הדנים והנערה החולה יכולים להיות לסימבולים ללוששי האכנים הטובות בעיר האכנים הטובות.

כי גם אז, כאשר נחלו הפועלים נצחון על ידי שכיתתם, לא חדלו יסורי אליעזר. על מטת פורניובסקי החולה הוא מוצא ומכיר כי אוהב הוא את רבקה היפה, הוא משתאה לה על מסירת נפשה שהיא נמסרת לאביה החולה, על גורלה הקשה בהיותה ממלאה לאחיותיה הקטנות את מקום אמן המתה. ואולם מיד הוא שומע ורואה עד כמה ירדה נערה זו ירידה מוסרית. היא בעצמה מספרת לו לפי תומה את התיחסותה לאחיה הצעיר וכי דברים היו בינה ובינו. את הדבר הנורא הזה אין מוחו של אליעזר יכול לתפוש. הוא נואש כלו. כחיה פצועה הוא רץ כל הלילה ברחובות העיר האפלים. רק חברת המכבים המשתערים ונחפזים על פניו, מעירה אותו מיאושיו. וכשהוא יוצא בעקבי המכבים ובא עד מקום השרפה, הוא רואה ומכיר לגודל חרדתו כי בוער הבית אשר שם מתנורר הוא ופורניובסקי, אבי רבקה, ודודתו רגינה ועוד מכירים אחרים, והבית אחוז כלו בשלהבת אש.

הספר מסיים בתיאורה של השרפה ותיאור הנופות הנשרפים של רבקה, פורניובסקי ועוד ילרי עוני אחרים. את הידיעה על דבר הנשרפים שומע אליעזר רק אחרי כן במקרה, בהיותו בבית החולים, אשר הביאורו שמה זה עתה כאשר אכרו עשתונותיו. הידיעה הזאת פועלת עליו באופן מבהיל מאד, ואחרי עכור עת קצרה הוא מת.

(סוף יבא)

גר-צדק.

שְׁנֵי מְאֲמָרִים עַל מֹשֶׁה וְהַמּוֹרָבִי.

(טענה ותשובה).

I.

יותר ויותר חודרת עיננו אל עמקי הדורות שעברו. קברות עמים, אשר זה כבר נכחדו, נפתחים ומעידים על קולטורה קדומה אשר היתה להם. ואנחנו, אשר חשבנו כי כבר פעלנו גדולות, עומדים עתה בחרפה ומעל שפתי מלכים אשר היו בשנות האלף

השלישי לפני ספירתנו אנחנו שומעים את כל הדברים היפים אשר אנחנו רגילים לשמוע מלה מלה נם היום: את הדברים על "המושל האדיר ירא אלהים, אשר אלהים קראהו לעשות משפט וצדקה בארץ, ולא ידכא עוד הגבור את החלש". האין אנחנו יכולים להאמין רגע אחד כי אחד המושלים הנדיבים שבימינו המיצר בצרת הפועלים משמיע אותנו את הדברים האלה במאמרהכסא אשר לו? ובכל זאת אין הדברים האלה דברים מתוך תקופתנו, כי אם דברים החרותים על לוחות אבן בכתב היתדות במבוא לחקי המורבי מלך בכל. ובכן כבר זה היה מגין על "האיש הקטן". הוי על לוח האבן הזה! לו רק השארתם אותו לנוח בשלום בערמת האשפה אשר בשושן! כי עתה לא עמדנו פה כיום הזה ככלי מלא בושא וכלמה, וגם — לא היינו באים לידי כל ההתרנשות המרובה. כי הנה ענני האבן אשר התנשאו חוסמים בעד נשימתנו. המלומדים שלנו יצאו מיד מכליהם. היסטוריקים, תיאולוגים, אריסטים, סוציולוגים: כלם אינם יכולים עד היום הזה לשוב עוד למנוחתם. מהומת מגדל בכל חדשה באה עלינו למיום אשר נשמעה הקריאה. הרי בכל, הרי ביבליה!

"חמשה חמשי תורה" שלנו, הביבליה, גאון היהדות, הסלע האיתן אשר עליו נשענה הרת החדשה, ספר הקריאה של הפרוטסטנטים הנפוץ במליוני אכסמפלים — חתירה גדולה נחתרה תחת כל זאת. את כל אשר חטטו בספר הביבליה ואשר העלו מבקריה היותר עזים — למשל, כי היא ספר מאוחר העשוי בידי כהנים, ומוצאו מתקופת המאה השמינית שלפני הולדת הנוצרי — את כל זה אפשר היה לשאת עוד או לאסור. הלא סוף סוף אין מופת חותך להוכיח את הזמן המאוחר של חבור הביבליה; וגם נשאר עוד לנו הארגומנט, כי המחברים המאוחרים, אותם הכהנים החכמים בירושלים השתמשו בעבודתם ברשימות עתיקות וטרדיציות קדמוניות. למרות כל זאת עוד נשארה הביבליה להיות בעינינו התעודה היותר עתיקה — אם לא של המין האנושי בכלל, הרי, לכל הפחות, של המונותאיזמוס; נשארה להיות יכתב הקודש שלנו גאון היהודים, יסוד האמונה החדשה. ופתאום והנה זה באה האכספדיציה הפרנצית הארורה, ותחטט בערמת האשפה אשר בשושן ותוצא משם אותה האבן, אשר מוצאה, כפי שנראה ברור, מתקופת האלף השלישי שלפני הנוצרי, וחקוקים עליה דברים וחקים אשר קרבת המשפחה שלהם עם החקים שבספר הביבליה ניכרת יותר מדי, ולא עוד אלא שלפעמים דומים אלה לאלה מלה במלה.

הרמיון אל תורת משה בולט ונראה מאליו בכל מקום; אפילו אם נניח כי זמן חבור התורה היא אותו הזמן של המסורה כשעמדו בני ישראל לפני הר סיני, הנה גם אז מאוחר זמנה של תורה זו לכל הפחות עד כדי חמש מאות שנה מן הזמן ההיסטורי של תורת החקים אשר להמורבי — כן כותב ווינקלר. לנוכח הפקט הזה עומדים כל התיאולוגים בלי הברל דת, כנוצרים כיהודים, ואותות מכוכה על פניהם. לו גם נניח כי רק בשנת 2500 לפני הספירה המקובלה חרת המורבי על לוח אבן אותם הדברים עצמם שהשמיע משה יותר מאלף שנה אחרי כן בחור חקים ומשפטים שקבל 'ד מיד מאת האלהים, הן גם אז הדבר צריך עיון גדול.

והנה את הדבר הזה רואים הכמי התורה והם עמלים להציל את הביבליה ועמה את הרעיון של התורה. מו השמים. במספר הגדול של עושי נסיונות ההצלה נוטל

לכל הדעות מקום בראש החוקר היושב בקתדרה בווינא הפרופיסור דוד הינריך מילר, * ומה גם שהוא מעבד בדרך יוריסמית ויסודית מאד את כל החומר של החקים אשר בתורת המורבי ומשוה אותם בשום שכל ובאותיות מחכימות אל המקומות הרומים לא רק שבספר ישמות כי אם גם שנייב הלוחות של הרומיים.

הפרופיסור מילר שואל וחוזר ושואל: מי קבל ממי? המורבי ממה או משה מהמורבי? ואולם לאיש פשוט, שאינו כלל מלומד, הלא השאלה הזאת אינה שאלה כלל! איש פשוט רק השתומם ישתומם על המלומדים אשר מצאו לנכון לברוא להם כזאת. האיש הפשוט, שהלמדנות לא עקמה עוד את מוחו, אומר בפשטות כך: אם פסוק אחד מן התורה, שבאופן היתר טוב מוצאה רק משנת 1400 לפני הספירה (משערים שאז חי משה!), נמצא כתוב גם בחקי המורבי, שבאופן היותר רע מוצאם משנת 3000 לפני הולדת הנוצרי, הן אז אי אפשר כלל שיהיה איזה ספק בדבר כי המורבי זהו המקור. ואולם לדבר פשוט כזה אין המלומדים מסכימים. אם מילר מוצא למשל, כי הרברים הנאמרים בספר שמות על הנגבה הם חקים יפים מלאי רוח התפתחות, תחת אשר אצל המורבי נמצא את החקים האלה עוד בצורה פרימיטיבית נסה, אז אין הוא בא לידי החלטה, כי אמנם נתפתחו החקים הקדמונים במשך שנות אלף אלה (ואולי עוד יותר!) ונעשו הומניים יותר, אלא אומר: "כל גדולתם של חקי משה נראית בזה", ובא להגלי התאמות כאלה לידי מסקנא כי המורבי עם ענשיו האכזריים אינו יכול בשום אופן להיות המקור לאותם החקים ההומניים הכתובים בספר הביבליה. אכן אם כך הוא עושה, אז עושה הוא עול להמורבי. בין המורבי ובין חבר הביבליה מפריד תהום של 1500 שנה לכל הפחות. במשך עת כזו התפתחה הקולטורה השמית הרבה והחקים כמובן נעשו הומניים יותר. לכל היותר יכולים אנו להניד להמורבי: אוי לך שמולך גרם כי אתה הוא האב הזקן! ולמחבר הביבליה: אשריך כי אתה הוא הנכר! דוקא מה שהמצוות נעשו הומניות יותר בחקי תורת משה (עם מה שהן דומות לאותן של חקי המורבי גם בתכנן וגם בסידורן) מורה, כי חקי תורת משה באים מכבל; כי אותה ההומניות היחירה שאנחנו מוצאים בחקי תורת משה מוכיחה רק כי כבר התרחקה תורה זו ממקורה הרבה מאד. הא לכם משל. אם מימי הנחל השוטף בתוך העיר הגדולה נעשו נאלחים ושחורים על ידי חוסר הנקיון והם עוזבים את גבול העיר ושוטפים הלוך ושוטף הלאה, אז לא יפלא בעינינו כלל אם סוף סוף נעשו זכים. הזכית הזאת אינה מוכיחה כי אין זה אותו הנחל עצמו, אלא היא מראָה שהמרחק מן העיר הגדולה כבר רב עתה מאד.

תעודות רבות הבאות אלינו בעת האחרונה מכבל צועקות בקול גדול כי תורת משה היא נצרך ומאוחר של העץ הזקן אשר להקולטורה השמית. ואולם לדברים האלה אין חכמי התורה, יהיו מבני איוז אמונה שיהיו, רוצים לתת שום ערך כלל; אם בכדי להציל את כבוד הרעיון של יתורה מן השמים או בכדי להציל את משפט הבכורה של הביבליה ואת עמידתה בכותל המזרח של ההיסטוריה. ואולם חושב אני כי דרך כזה מנקודת המבט של החכמה אינו נכון ביותר. הן החכמה איננה כלל מוסדר-

* דיא געזעצטע האממ'ראבים אונג איהר פֿערהעלטנים צור מאָזאוישען געזעצגעכונג זאָווע צו דען צוואַלף מאַפֿעלן. פֿאַן ד"ר דוד הינריך מיללער, א. א. פראַפֿעסאר אין ק. ק. אוניווערסיטאַט, וויען 1903.

הצלה בשביל אמונת הנמצאות בצרה ואין תעודתה כלל לבוא לעזרת איוו תורה שתהיה, ולא גם תורה קדושה ומקודשת. אין אני רוצה להחליט כי זוהי כונתו של מילר; ואולם היניעה הנדולה שהוא ינע והחריפות שאינה מצויה שהוא מפור בכדי להוכיח על פי פרטים שבחקי המורבי ומשה כי לא משה הוא המחקר, — כל זאת עושה עלינו רושם כאלו היתה לו איזה פניה בדבר לקחת את הבכורה מאת המורבי. אולם הבכורה הזאת כבר הובררה קצת. חוץ מן הצד השווה שבין חקי משה ובין חקי המורבי, הלא יש לפנינו עוד דברים אחרים ורבים, שאותם הזכיר גם דיליש, המוכיחים למדי לאיש שאין לו משפטים קדומים בנידון זה כי הביבליה אוחזת בעקב המסורות היוצאת מבבל. *) אכן במשך של אלף וחמש מאות שנים נשתבחו ונתיפו הרבה מן המנהיגים. חוץ מזה הן נמצא עוד למדי גם בכתבי הקודש סימנים וזכרונות קדומים המעידים על מעשי אכזריות שהעלו עמם מבבל.

בכלל עלינו לרעת כי אין זאת מן המדה לקחת מעשי אכזריות כאלה ולהוציא על פיהם משפט קשה על ספרי הקים קדמונים. הן יודעים אנחנו היטב כי היה מין האדם בתקופתו הראשונה חית טרף שואפת לדם. ולכן אם מוצאים אנחנו בחקים קדמונים את עקבות התכונה הקדמונה הזאת של האדם, אז אין לנו להתפלא כלל, ועל אחת כמה וכמה שאין מקום כלל להתמרמר על זאת החמרמות מוסרית כמאה העשרים. הן סוף סוף גם אנחנו אין לנו להתנאות ביותר עם ההומניות שלנו. במקומות אחרים מרים מילר על גם את האכזריות שבענשי הקנסות אצל הבבלים הקדמונים. אבל אפשר שאנו רואים את הקיסם שבין שני הבבלים ולא את הקורה שבין עינינו. מה היה לו בא המורבי אלינו והיה מעביר אותנו קצת תחת שבט הבקורת שלו? אפשר שמצא טעם גם הוא להתמרמר מעט החמרמות מוסרית כנגד הרבה דברים הנעשים אצלנו. אצלנו באויסטריה, למשל, מורים בקנה רובים וממיתים את האיש שלא יעמוד בלכתו לקול הקריאה השלישית של צבא המשמר. היש לנו רשות להבהל מן האכזריות של עושי הקנסות אצל הבבלים? על פשעים וחטאים הרבה כיוצא בזה מתענים אצלנו באירופה בבתי הכלא. אכן המורבי אינו יודע כלל את הפשעים האלה, ודבר זה בשום אופן אינו מזור כל כך כמו שחושבים מילר וחבריו; אדרבה, דבר זה מוכן על נקלה. דברים כאלה לא היו נחשבים עוד כלל בימים ההם לפשעים וחטאים.

והנה לבלתי הניח כי הביבליה באה ישר מכבל, מביא מילר את ההשערה, כי אפשר ששניהם, המורבי ומשה, שאבו את תורתם ממקור שלישי, מתוך חוקת קדמונים שגפשטותה היא קרובה יותר לספר שמות משהיא דומה אל ספרי הבבלים. להשערה זו יכולים אנו להסכים באיוו מדה, משום שבכלל אין מן הצורך להחליט כי הביבליה קבלה דוקא ישר מן הבבלים באותה צורה שנגלתה אלינו תורת הבבלים זה עתה; בלי ספק הצורה היא צורה העומדת ברשות עצמה שנתן מחוקק העברים לחקי ככל הקודמים, ולא עוד אלא שלקח את החקים הנסים והקדמונים האלה שנתלגלו לידו תקופה של התפתחות מאוחרת הרבה ויתן להם צורה מודרנית יותר, ועל כן יצאו

*) ביחוד ראוי לשים לב להספור הבבלי בדבר המבול, השנוי בכתבי הקודש, ולהספור בדבר הולדת את סרגון: על גהר פרת בעו-פירן ילדתני בסתר ותשניבני בתבת גמא ותחמור את דלתי בגפר ותשימיני לתוך הנחל".

הומניים יותר. מילר אומר: ספר של חקים המקביל לענינים ידועים ומסובכים ומרא ה על חזיונות משפטיים מסובכים, אי אפשר שיהיה מקור לספר חקים המתאים על צד היותר טוב לענינים פשוטים ויסודיים. הדבר הזה נכון מאד ומתקבל על הדעת. ואולם מה יוכיח זה? הלא רק כי עוד אנחנו מנששים באפלה ואין אנו יודעים עד כמה קרובה או עד כמה רחוקה ההתקרבות שבין הביבליה והמורבי. כמו כן אין אני יכול להסכים למילר כשהוא אומר כי פסוקי הספר שמות המצטיינים בבהירותם ובפשטותם יכולים לשמש למקור גם להמורבי וגם לשנים עשר הלוחות הרומיים. דבר ברור הוא גם לתינוק בן יומו כי מלך בכל לא היה יכול להעתיק את חקי משה, שנמסרו לו מן השמים, אחרי שקדם להם לכל הפחות כשמונה מאות שנה. דבר זה קשה אפילו למלך כזה. להפך, את מחשבותיו של המורבי עלינו להכיר בספר שמות. איך באו לשם לא הוכרר עדיין אל נכון. להפיץ אור על הדרך הזה — זאת היא חובתם של אנשי מדע. אכן הפתרון יצא בידם רק אז, כשיבקשו את האמת ההיסטורית לכשעצמה ולא תעו אחרי מסורות של תורות מן השמים (ולא יבואו מומן לומן לנסות להציל איזו תורה, חתיה איזו שתהיה.

פרופסור לודוויג נומפלוביץ.

גבץ.

II.

הפרופסור לודוויג נומפלוביץ, בעסקו בשאלת המורבי ומשה, הזכיר כמה פעמים את ספרי חקי המורבי ויחוסם אל חקי משה ואל שנים עשר הלוחות. האופן אשר בו דבר בספרי יכול לעורר בלב הקורא, שלא קרא את ספרי, מושגים לא נכונים מאד עליו, ובעיני נכבד הדבר מאד למנוע בעד מושגים כוזבים כאלה מתפוש מקום בלב הקורא.

האדון הפרופסור נומפלוביץ מתאר בקצרה את המנוכה הגדולה אשר בה נתונים כל התיאולוגים בלי הברל דת ולאום מאז נתגלה ספר החקים של המורבי, והוא אומר: ילו גם נניח כי רק בשנת 2500 לפני הספירה המקובלה חרת המורבי על לוח אבן אותם הדברים עצמם שהשמיע משה יותר מאלף שנה אחרי כן בתור חקים ומשפטים שקבל יד מיד מאת האלהים, הן גם אז הדבר צריך עיון גדול. ואחרי כן הוא מוסיף: ״הנה את הדבר הזה רואים חכמי התורה והם עמלים להציל את הביבליה ועמה את הרעיון של התורה מן השמים. במספר הגדול של עושי נסיונות ההצלה נוטל לכל הדעות מקום בראש החוקר היושב בקתדרה בווינא הפרופסור דוד הינריך מילר. מוכרה אני לדחות את הכבוד הזה בהחלט; כי בכלל לא נסיתי להציל לא את הביבליה ולא את המסורה בדבר תורה מן השמים. ועוד יותר אני מוכרה למחול על הכבוד להיות נקרא יחכם התורה ביחד עם העקוץ התלוי בכנוי זה ומה גם שנומפלוביץ בעצמו אומר: ״אין אני רוצה להחליט כי זוהי כונתו של מילר (להציל את הביבליה); ואולם היגיעה הגדולה שהוא ינע והחריפות שאינה מצויה שהוא מסור, בכדי להוכיח על פי פרטים שבחקי המורבי ומשה, כי לא משה הוא המחקה, — כל זאת עושה עלינו רושם כאלו היתה לו איזה פניה בדבר לקחת את הבכורה מאת המורבי.״

איש היוודע דת ודין צריך היה לדעת, כי אין משתמשים בדברים מעליבים כאלה, אלא אם כן הביאו בראשונה ראייה כי אמנם נעשה הפשע. אלו לקח על עצמו את הטורח לעיין בספרי כראוי, כי אז ראה כרנע שאין כאן אפילו צל של "נסיון להצלה" ולא היה בא לירי כך לדבר ברמזים לא ברורים ולהחליט כי באמת ובתמים חפצתי להוכיח שמלך בבל בא והעתיק מתורתו של משה.

ולא הרבה היה גומפלוביץ צריך לבקש; עוד בהקדמתי היה יכול למצוא את התוכן העיקרי ואת מהלך הרעיונות שבספרי. מעתיק אני פה את המקום שהוא מלה במלה: "עת רבה תעיתי במחשכים ולא יכולתי להמציא לי מושג נכון בנוגע ליחוסם של שני מיני החקים זה לזה, עד שמצאתי שני טורים של חקים הדומים יחד, והם גם בסדרים ירמו אלה לאלה. אז הוברר לי בביורור נמור הקשר היותר צר שבין שני החקים הללו; וכן הוברר לי באותה שעה — ואת זאת אני אומר בפה מלא — גם הקשר שבין תורת משה ותורת המורבי ואת שייכותן זו לזו, אם בדרך ישרה ואם בדרך לא ישרה; כי אחרי ששני חקים דומים יחדו לא רק בעניניהם, כי אם גם בצורתם, או — כן חשבתי — מן המוכרח הוא שהמאוחר יצא מתוך המוקדם. ואולם רק מעט מעט באתי לידי ההכרה כי אי אפשר הוא שתורת משה שאבה ממקורי המורבי; אבל יחד עם זה הביאה החקירה מיום ליום מופתים חדשים לאמת את הקשר שבין שני החקים האלה הדומים זה לזה גם בתכנם וגם בסדרם. במלים אחרות: מצד אחד מוכרחים אנו להודות לא רק שיש דמיון עיקרי וכללי, כי אם גם שיש אזוהות אפילו בצורה החיצונית, ואולם מן הצד השני אפשר לנו להוכיח ולאמת על פי מופתים כי תורת משה לא יצאה מתוך תורתו של המורבי או מתוך איזו תורה שנסתעפה ממנה. מן הדילימה הזאת היה רק מוצא אחד: ההשערה שהיתה לפנינו איזו תורה קדומה וקבועה אשר ממנה שאנו גם שניהם."

וכאן אני שואל: ההיתה לאיש, שקרא את הדברים האלה, הצדקה לכתוב אותם הדברים שכתב ה' גומפלוביץ בכקרתו לאמר: "הפרופיסור מילר שואל וחוזר ושואל: מי קבל ממי? המורבי ממשה או משה מהמורבי."¹ ואולם לאיש פשוט, שאינו כל מלומד, הלא השאלה הזאת אינה שאלה כלל! איש פשוט רק השתומם ישתומם על המלומדים אשר מצאו לנכון לברוא להם שאלה כזאת. האיש הפשוט, שהלמדנות לא עקמה עוד את מוחו, אומר בפשטות כך: אם פסוק אחד מן התורה, שבאופן היותר טוב מוצאה רק משנת 1400 לפני הספירה נמצא כתוב גם בחקי המורבי, שבאופן היותר רע מוצאם משנת 3000 לפני הולדת הנוצרי, הן אז אי אפשר כלל שיהיה איזה ספק בדבר כי המורבי זהו המקורי. ועל הדברים האלה מוסיף ה' גומפלוביץ איזו מהתלות.

צריך אני להגיד כי יש דברים ידועים שאותם אין לפטור במהתלות, לא טיבות ולא רעות, מה שמצאה בינת אותו האיש הפשוט, כבר היה כתוב מפירש כאן. כפי שיכול כל איש לראות, לא נסיתי ל"הציל" שום דבר, כי אם ינעתי בכלוי וביושר לפתור שאלה היסטורית קשה, ובוה השמעתי את ההשערה כי גם תורת משה וגם

¹ חוסר הבהירות בדברים האלה נתן מקום לפרש כי אני חושב לאפשר, שהמורבי קבל מן הביבליות, המותר להשתמש בסגנון כזה בדברים כאלה? וזאת היא שאלה להפרופיסור: היושב בקתדרה למורה דת ודין.

תורת המורבי, וכמו כן גם שנים עשר הלוחות של הרומיים, כלם מוצאם מתוך איוה כתב קרמוני, הקודם גם להמורבי, וגם הוא מבבל מוצאו ואת הדבר הזה מחויב היה גומפלוביץ להרים על נס; ואולם הוא לא כן יעשה, כי אם יאמר: „והנה לבלתי הניח כי הביבליה באה ישר מבבל, מביא מילר את ההשערה“ (על דבר חק קרום). יכול אדם לטעון כנגד ההשערה הזאת על פי יסודות מדעיים; ואולם לא מן המדה היא לחשוד בהשערה כזאת במה שאין בה וליחס לה טעמים הורים לה למרי: היא יוצאת מן ההכרח ההגיוני ודבר אין לה עם „אמונות נתונות בצרה“ ועם שאלת התורה מן השמים.

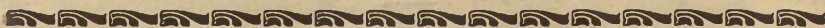
בנוגע „לתורה מן השמים“ בסימני הבאה, המרקדת בלי מנוח בחוך בקרתו של גומפלוביץ, צריך אני להעיר, כי אין הוא לקוחה מתוך ספרי, כמו שאפשר היה להאמין לרגלי סימני ההבאה המביאים לידי טעות. המלה מובאה אצלי, אם לא אשנה, רק פעם אחת ולא בהוראתה הרנילה.

וכן הדבר גם עם ה„אכזריות“ בסימני ההבאה. מלה זו אינה נזכרת בספרי כלל. ואולם ה„אכזריות“ כבר הרבתה כל כך לפעול את פעולתה: מדוע אפוא לא ישתמש בה גם המבקר ביחוסו אל המחבר?

מאמין אני שהקורא רואה ומכיר עד כמה נפגם ספרי על ידו ההארה המוטעת של הבקרת המעוקלה. ומה שעשה המבקר לרבים שבכלל, עשה גם לפרטים. מלבד המון הניגודים שבהם הסתבך המבקר לרגלי פתגמו החרוצים וחידודיו הרבים, ואשר עליהן אינני רוצה כלל לדבר, הנה הוא שם לפעמים דברים בפי, אשר לא אמרתי באותה צורה שהוא אומרם או קורע פסוק אחד מתוך כללו וטוען כנגדו מבלי שום לב אל הוראתו הנכונה. הרי שתי דוגמאות: הוא אומר בשמי כי „הדברים הנאמרים בספר שמות על הגנבה הם חקים יפים מלאים רוח התפתחות, תחת אשר אצל המורבי נמצא את החקים האלה עוד בצורה פרימיטיבית גסה“. הדבר הזה איננו אמת, החקים אצל המורבי אינם לא פרימיטיבים ולא נסים, אדרבה על ידי הוראה יוריסטית ארוכה ועל ידי שמוש הרבה נעשו מטורפים ומסוככים מאד, בניגור לספר שמות, ששם החקים הם פרימיטיביים באמת, יען כי יצאו מן המקור הראשון האמור. להלן הוא אומר: „אין אני יכול להסכים למילר, כשהוא אומר, כי „פסוקי הספר שמות המצטיינים בבהירותם ובפשטותם יכולים לשמש למקור גם להמורבי וגם לשנים עשר הלוחות הרומיים“. דבר ברור הוא גם לחינוק בן יומו כי מלך בבל לא היה יכול להעתיק את חקי משה שנמסרו לו מן השמים, אחרי שקדם להם, לכל הפחות כשמונה מאות שנה. דבר זה קשה אפילו למלך כזה“. אבל האם לא קשה כלל גם להי גומפלוביץ ליחס לי החלטה כזאת? בכדי „למסור“ לו את המסורה של הרעיון האמתי אשר בדברי, הנני מבקש לקרוא את הכתוב בספרי דף 211: גם יש שפרק שלם וחשוב מתוך הכתב הקדמוני נשתמר לנו בספר שמות בפשטותו הקדמונה ובקדמותו, ורק שנעשו בו סירוסים ושנויים ידועים, ולפעמים נעשה דבר זה בכונה מראש“. ובכן יוצא לנו אפוא כי המורבי קבל את תורתו לא מן הספר שמות, כי אם מאותו הספר שקדם לו, מן הכתב הקדום.

גם השנאה וגם האהבה מויקות לחקירה המדעית במדה שוה; ואם אחרים,

מאהבתם לאמונה, נסו „להצילי, הנה השנאה שאצל נומפלוביץ לא קלקלה פחות
 מזו את השורה ואת המדה הנכונה הדרושה לעיניים שבחקירה.
 ווינא, פרופיסור ד"ר דוד היינריך מילר.

מוֹזַר בֵּין זָרִים וְשׁוֹנִים...

מוֹזַר בֵּין זָרִים וְשׁוֹנִים
 וּמְדַבֵּר אֶת־הַלֵּךְ וּמְשַׁמֵּם.
 וְכֹלֵם מְשַׁתְּאִים מִבֵּיטִים —
 וְכֹאבִי בִי מִחֲרִישׁ וְדָמָם.
 אֲמַרְתִּי אֲסַפְּרָה אֶת כְּאֹבִי —
 מִי יִבִּין מִכֶּם אֶת סִפּוּרִי ?
 אֲמַרְתִּי אֲרַאמוּ אֶת פְּצָעֵי —
 אֵךְ עֵין לֹא תִרְא יִסּוּרִי.
 כְּבָר נוֹשְׁרִים הָעֲלִים הַצְּחוּבִים,
 כְּבָר בּוֹכָה הָרוּחַ וְשׁוֹרֵק —
 מֵה יוֹדְעִים תְּהִיִּים הָאֵלֶּה
 אֶת־מָה אִתָּה חֶסֶד, בֶּן חֲרָג ?

נִשְׁל מִן עֲצוֹ לְאֶרֶץ
 עֲנָף רַךְ נוֹבֵל וְחוֹלֵף,
 וְחוֹלֵם עֵדֵן אֶת חֲלוּם עֲצוֹ —
 אֲבִישׁ וְלִבִּי בִי דוֹלֵף.

וּמִחֲנֵה אֶלְפֵי צִפְרִים
 אֶל דָּרוֹם הוּא שׁוֹאֵף וְעוֹלָה —
 אוֹי, קְחוּנִי עִמָּכֶם, חֲבָרִים,
 אוֹי לִבִּי מֵה חוֹלָה, מֵה חוֹלָה !

ד. פֶּרִישִׁמָאנִי.

מְהוֹרִים.

מעשה

מאת יעקב רבינוביץ.

מנוחה היתה שפוכה באותה שעה על הכל. דממה שררה מסביב. ונס היער השוקק תמיד כמו נאלם היום, כמו ישן את שנת הצהריים. גם הרוח נח, לא התנועעו עלים וענפים וצפירי-שמים עצרו קולם. רק הד בודד של קולות אדם ממרחק הפריעו לעתים רחוקות את רממת היער.

על מצע דשא בין עצים עכתיים השתרענו, אני ורודי, אני שכבתי על גבי והבטתי אל בהרות התכלת הנשקפות מבעד לעצים. ככה נשקפו לי עתה פני השמים. אבל לא כן דוד; הוא שכב על צדו השמאלי, ידו הנשענה על מרפקה תמכה את ראשו ויבט לנוכה פניו אל עמקי היער.

והאור היה לוהט ומחנק. וכאשר התנגב קו שמש מבעד העצים, הכה על ראשינו כחוקה ער אשר נאלצנו לשנות את מקומותינו, רק הרוח הקל אשר נשב לרנעים היה מקל מעט את כבד החום.

— העיר גדולה ככה והיער ככה ריק — שמעתי את קול דידי מדבר. לענ קל עקם את שפתי. העיר גדולה ככה — האם לא הצחוק הוא? עיר שבעת אלפים נפש, עירה קטנה, אחת מערי השדה אשר אינן נחשבות. עלי מעיקה העיר ככה. והגני שואף תמיד אל המרחב, אל העולם הגדול, אל הכרכים — ובעיניו העיר הנה גדולה, והוא הלא ערים רבות עבר ומדינות במשך שנות גלותו! — ונחנקים הם שם, הפתאים — הוסיף לדבר בקול נמוך, כמו בלחש: — נחנקים הם שם בין חומותיהם בימים האלה ואינם יוצאים לשואף רוח. כמדומה לך, מה יש להם להפסיד? הימים ימי ראשית קציר ו„סדיון“ אין, והחום גדול ככה ונס היער מה קרוב. ובכל זאת? —

הוא הביט עלי כשואל; אנכי החשיתי. נעים היה לי לשמוע את דבריו הוא. — פה אתה מרניש טעם גן-עדן, חי בכל-רמ"ת אברך ושם"ה נידוך, מרניש בכל היותך ונס את קול אלהים; תשמע מתהלך — ומה תראה, מה תרניש שם בחנויות? עוד הפעם גוי מנושם, עוד הפעם צלצול מטכע — והפתאים חושבים כי גהנים הם מעולמם. עתידים הם ליתן דין וחשבון.

ועיניו הבהיקו רנע, כמו ירו וזיק-קצף. אך עוד רנע והן הבהיקו ויהי להן זיו רך, ענוג, מלטף, כמו הביעו חמלה ורחמים רבים. ועוד רנע והן הבהיקו כמו מבעד הערפל, כמו קיר-אור נוצץ בנשף-טל בזיק נביע פרח. נראה היה כמו מויל הוא את דמעתי על צרת האדם ההולכים בחושך.

— לשבת ברא הוא יתכרך את עולמו, ברא עצים נאים ודשאים ירקרקים לשמח בהם נפשות בני אדם — והם מהפכים את עולמו לתהו ובהו. הוא ברא מקדש

לו, ואותם הקים לכהנים בו—ובאים הם ומחריבים את מקדשו ומכסים אותו בגלי-אשפה. ותועה אתה כל היום בחוצות קריה ואינך מוצא צל אילן לשובב נפשך ביום שרב, ואינך מוצא באר מים חיים להשכיר צמאונך; וכאשר תחפוץ ליהנות מן הדברים האלה עליך לנדוד אל מחוץ לעיר או אל רחובות הגוים.

ואין הם מבישים בפועל אדני ומעשה ידיו לא יראו! ורואים הם רק אבק חוצות, ועיניהם מסתמאות מפסלתן של מטבעות.

וכי ישאלם הוא יתברך: עולם בדאתי לכם ליהנות, לברך עליו — למה לא נהנתם? מה יענו אז? עתידים הם ליתן דין וחשבון.

ועיניו הפיקו עתה תונה עמוקה ככה ורוממה ככה, כמו הכילו צער-עולם כלו עם נענועי שמים. ונכר היה שצר היה לו על עולמו של הקדוש ברוך הוא שאין בני אדם נהנים ממנו; לבני האדם דאב לבו אשר יכולים לראות את האור והם הולכים בחשך. — עתידים הם ליתן דין וחשבון, והלואי שלא יענשו —

רוח קל נשב ויועזע עלים וענפים. דורי הטה את בניו כלפי הרוח שסלסל עתה שערות פאותיו וזקנו. וישטף את לחייו ומצחו, סנמרו ואפו בנועם נשיבתו.

ורנע אחד נדמה כמו התעורר כל היקום מתרדמה. צפופי עפרונים התערבו עתה עם זמירות צפרים שונים ויהיו לנגינת-קסם, לשירת פלא.

בתוך היער כמו עבר עתה רשם, זעזוע של תנועה וחיים. הכל חי עתה, התנועע לשמוע קולו.

ודודי קם כתאם וימשכני אחריו. — נלכה נא! אמר: — נראה את אשר יעשה שם בעמקי היער! —
ונלך.

הרבה כבר נענשו על זה — גם הם נענשו...

והם הלא היו שהורים ככה, נפשותיהם זכו ככה — ובכל זאת!

מתמיד גדול היה הוא —

יום קיץ כי היה ואת החום אי אפשר היה לשאת — לא היה יוצא לשאף רוח, ירא היה להפסיק ממשנתו. ערב נחמד כי היה, ירח ונוכבים כי הבריקו — הוא לא הביט בהם ולא ראם, כמו לא לו נוצרו. פרחים נותני ריח כי פרחו הוא לא הריח בהם: אסור ליהנות מעולם הוה. פירות כי בשלו, טעם מהם רק כדי-לברך שהחיינו; יותר לא טעם: „טעם חטא“ היה הכל בעיניו.

וגם כאשר הגיעה שעתו לישא אשה — לא נשא. נפשו חשקה בתורה. ולחוכר עשיר אחד בת צעירה, ויחפוץ החוכר להשיאה לו. והבת ראתה אותו וייטב בעיניה. אף כי לאביה לא אמרה; אז לא היו עוד הכנות מהוות דעה.

גם הראות לא הראוהו לה, אלא שבהיותה בעיר התגנבה אל עזרת הנשים ותכס אליו.

הוא לא חפץ להביא צוארו בעול אשה: היה מתירא שמא יזיק הדבר לתורתו. רק כאשר פצר בו הרב — נאות; ואולם רוחה היה את מועד התתונה משנה לשנה.

עד אשר קצרה רוח הנערה לחכות, ובחצר בן יפה ל"הפריץ", ותחל לחמוד אותו בלבה.
ותהי לפעמים חוטאת עמו — במחשבה.

וסוף סוף הרניש אביה בדבר.

וכאשר ספר את הדבר להרב, ויאץ זה ב"המתמיר", להחיש את יום חתונתו — וזה נאלץ היה להסכים אף כי את סבת הדבר לא גלו לו. בקול הרב שמע: רבו היה. וכאשר ראתה אותו הכלה בערב החתונה חלפו כעשן כל מחשבותיה הרעות, ונפשה מלאה תשוקה עזה, תשוקה קדושה להתדבק בו.
והכל קדושה באותה תשוקה של דביקות, ואין אף נצוץ אחד של אותם החולין שבני אדם קוראים להם תאוה וחשק. כך היה גם באותה שעה של "וישק יעקב לרחל".

אך באותו לילה, כשהכניסום לתוך חדרם, התפצו פתאם משרתי הפריץ לתוך הבית ויאסרו את החוכר ואשתו ואת החתן והכלה, ויובילום אל בית הפריץ.
הפריץ הוקן מת לפני ירחים אחדים ובנו ירש הכל. ונפשו חמדה בבת החוכר ולכן העליל עליהם עלילה.

את החוכר, את אשתו ואת חתנו הושיבו בחדרים מיוחדים, חדר לכל אחד. רק את הכלה הביאו לתוך חדרו של הפריץ.
והיא לבושה רק למחצה, כי ברנע אשר תפשוה לא הספיקה עוד להסיר את כל בגדיה מעליה.

ותאות הפריץ הצעיר בערה בו למראיה, ויחזק בה לאמר: "שמעי לי ו"ו היא לא שמעה לו.
והוא מרבה לפור לה אמרים נעימים, רכות וחלקות, מדבר על לבה — לשוא!
היא לא שמעה.

אוצרות־קרח הבטיח לה, הבטיח לתת לה את כל עשרו — לחנם! בת ישראל אין קונים בכסף: היא לא שמעה.

או החל לאים עליה כי יהרננה, כי יענה אותה בעגוים קשים, כי ידוש את בשרה במסרקות ברזל — והיא מחוקת בחמתה.

לאחרונה אים עליה כי ימית את אביה ואמה, אחיה ואחיותיה — והיא עומדת על נפשה: לא, הם יבחרו במות מראות את חרפת כתם.

ובנפשה התעוררה מדי רנע שנאה גדולה לו. וגדולה היתה השנאה מהחמדה אשר חמדתהו לפנים — והשנאה הזאת עזרה לה הרבה במלחמתה.

רק כאשר אים עליה כי ירצח את נפש חתנה — נמוג לבה וכמעט אמרה רנע להכנע. ואולם באותו רנע פרצה איוו "פריצה" עם שערות פרועות החרדה.

ואז — את זאת זכרה — החזיקו בה משרתים אחדים וישאוה וישליכוה אל בור לח וקר על ערמת תבן. עיפה וינעה היתה ולכן נרדמה שם.

וכאשר הקיצה ראתה והנה היא מוצאת על ידי אותה הפרצה ומשרתים שנים, והם השכיבו אותה בענלה וישלחוה הביתה.
ואז הרגישה את אשר נעשה לה באותו לילה בכור —

מקץ ימים הרגישה כי פרי אותו הלילה החל לצמוח —
ונפשה מרה עליה מאר.

בודאי, חשבה, היתה לשלל לאחד המשרתים בלילה הבוא, ומי יודע אולי גם ברצונה, אחרי כי שנתה מעט יין בליל חתונתה; אולי על דבר היין לא הרגישה את אשר נעשה.

היא התאבלה הרבה והרבה. כאבלה ישבה עתה בבית אבותיה, אשר ישבו גם הם כאבלים, כי סר הטובה והכבוד מביתם.
אישה עזובה כי לא יכול לשבת עמה עוד —
גם לו קרה אסון בלילה ההוא.

הוא זכר את המקרה למחרת היום בבקר.
באותו בקר הרגיש מכת אנרוף בכתפו: יהודי, קום ולך!
הוא לא נע ולא זע: עיף היה ושנה עוד תקפתהו.
רק אחרי שעה בהתעוררו ויפקח את עיניו וירא והנה הוא בחרר מערה צר ולח, עכברים רצו הנה והנה ויקפצו על רגליו ועל נבו ויחרידוהו כשריקותיהם.
או עברו לפניו זכרונות אותו הלילה. גוראים היו הזכרונות.
כן, באמת ראוי היה להיות נענש: מדוע הרבה כל כך לשחות יין? היין הארוך ההשיא גם את נח הצדיק, והרב עוד האיץ בו לשחות. איך זה נלגלו מן השמים חוב על ידי זכאי?

הרב אשם בכל. לולא הרב, כי עתה היה יושב עוד גם עתה בבית המדרש ועוסק בתורה, רק זה הטעהו ויתעהו מדרך הטוב. כיצר הרע היה לו זה.
לא, אי אפשר לו להאמין, איך זה יעשה הוא כדבר הרע הזה? ואיזה הדרך יכולה היתה, „הגויה“ לבוא הנה? מי הכניסה הנה?

כנראה גם היא נאסרה במאסר. או אולי — אולי הכניסוה הנה במתכוין, רק בכדי להכשילו? עליהם אפשר להאמין הכל. אי אולי יד לילית ואגרת כת מחלת במעל?

ואולי כל זה אך חלום הוא, רק חלום ריק ולא יותר?
ואולם תוך כדי רגע נזכר בפרטים אחדים,
או הכה באנרופו על ראשו.

ואם גם הפרטים הם רק חלום? נצנץ פתאם רעיון במוחו.
מוכרח יהיה לקבל עליו איזו תשובה גם בעד חלום ריק, בכלל בעד הרתורים רעים, לולא אלה כי או —

ונכון היה להרניע את רוחו בתשובה זו שיקבל עליו. אבל אז נפתחה הדלת ומשרת קרא עוד הפעם: „עורך ישן, יהודי!“ — ולננה קו אור אשר חדר מבעד לדלת הסתוחה ראה והנה — על ערמת התבן אשר לצדו נוצץ איזה דבר — סימן לחשא. או היה לו הכל ברוד כשמש, ואל כל אשר פנה חשך העולם בעדו. הביתה לא הלך עוד, וידור אל כל אשר נשאוהו עיניו.

ברוב הדברים לא הרגשנו כי התקררו השמים. רק בהרעים הרעם הראשון התעוררנו.

אנכי נבהלתי. בצחוק קל הביט דודי עלי.

— יפחדו חטאים ולא אנו, אמר, וצחקו נעם וייף עד כי למראהו שבה אל מנוחתי.

שקועים היינו בחולין ונסיח דעת מן הקודש, שקועים היינו באדם ונשכח את האלהים, — הוסיף וקולו היה רך ככה ועמוק ככה: את הלב לקח שבי, — ויושב אתה במקדש ונס בו עסוק אתה במשא ומתן, בדברי חיל, ויושב אתה פה בנן הערץ אשר בארץ, בכית מקדש שלא יחרב לעולם, ומעביר לפניך האלהים את כל טובו ואוצרותיו, מגלה לך מאורו הננוז — וברק יצא ויהי כמו התלהב כל היער באש גדולה אחת — ואחר הרעים רעם זיהעש היער.

— ומשמיע לך את רעם קילו, ואתה אינך רואה ואינך שומע, אינך רואה את האורות ואינך שומע את הקולות. לפניך נגלה במלוא גדלו וננורתי האלהים, ואתה עוסק באדם, בקטנות האדם, בהבלי האדם ובשפלות האדם — ורק בננוע הרעה אל עצמך ואל בשרך תפחד ותרעד. — הוא הפסיק את דבריו. רנעים אחדים החריש,

והיער הלך הלך והסתבך, הלך והתעבה; והשמים הלכו הלך והתענן, הלך והתקדר; ולבי הוסיף להתרנש, לפחד, לרעד —

צריחת עורבים הרניזה עתה את האויר — עפרונים וזמירים נאלמו.

— אנה נבקש לנו מחסה? שאלתי כלי רועד לקול רעם עוד אחד.

ודודי צחק עוד הפעם בצחקו הנעים.

— הזאת היא שואה? אמר בעקמו שפתיו: — המפני זאת תרעד?

את זאת, הקטנה, זאת אשר אינה נחשבת, שואה של רנע, תירא, ואת זאת אשר תתחולל תמיד, הכבירה, אשר אינה פוסקת, אותה לא תרניש, לא תפחד ממנה. ראה נא: יושב לו אדם בשלום ושלוה כמתמיד זה והאויר סביבו לא נשחנה. כמדומה לך, ברק לא יצא, רעם לא הרעים, אף צפור לא צפצפה; ובכל זאת אתה מביט והנה הכל נהפך; נדמה לך כמו נסח הכל משרשיו, כמו הלמה שואה ותחריב הכל מבלי השאיר אבן על אבן —

ואותה שואה שואה תמידית היא, שואה שכל יום זמנה, ובאותה שואה בני האדם אינם מסתבלים, אינם מרנישים בה וכחתף תבוא עליהם.

ראה נא, הנה שם חורבה לפניך, חרבות בית עין נעוב. בעת אחרת לא היית
 הפיץ להבט עליה. ומה גם להכנס אל תוכה, אבל עתה מחסה נחויץ לך משואה
 והגנו נכנסים —
 וכן, יקירי, הוא תמיד: בעת השואה נמלטים בני האדם אל חרבות החיים —

ונכנסנו לחורבה.

הגז הישן, אשר אוזב כסרו זה כבר, היה עלינו בכל זה לסתרה מעץ ולמחסה
 ממטר. גם חברקים והרעמים לא הפחידוני כמו לפני זה. הרגשתי את עצמי עתה
 חציי בטוח מצרה.

על אבן אחת בפנה ישבנו אני ורודי.

— והלך אותו העני ונדר כל אותו היום וכל אותו הלילה עד למחרתו. אז
 בא לעירה קמנה אחת.

והוא לבוש בגדי פאר מלוכלכים וימשוך עליו בזה כל עין ויחשבוהו למשונע.
 ויתעלסו בו הנערים השובבים וישליכו בו אבנים, ואולם הוא קבל את יסוריו באהבה.
 ויוסף לנדוד ימים רבים עד כי בא אל עיר רחוקה. והעיר עיר גדולה מאד.
 וימצא לו בית מדרש באחת הפנות הנשכחות וישב ללמוד.

וימים אחרים עברו ואיש לא שם אליו לב וכמעט נוע ברעב. כי גרולה היתה
 העיר ובערים הגדולות כל איש לבצעו הולך; ורודף האדם אחרי הבצע וכרוצו ורמס
 את אחיו הכושל והגופל ברגל.

ונועים שם בני אדם ברעב ובקור ואין איש דואג להם להחיותם. כי סבל
 דאגות נתון על צואר כל איש ואין שעתו פנויה לעשות חובתו לאחיו.
 וגם את רעבונו קבל באהבה, באטרו כי יהיה לו זה לסנף; כפרה בעד
 עונותיו. בעד המאו הנדול.

ומלבד זאת עוד הרבה לסנף את נפשו בכל מיני סנופים ולענותת בכל מיני
 ענים. אז הרניש השמש בדבר.

ובהגידו את הדבר לבעלי הבתים, ויתחילו להשניח בו, ומעט מעט התחילו
 לחשוב אותו לקדוש.

אז ברח משם ויוסף לנדוד בנלות.

והחטא לא נתן לו מנוח.

ואותה ה"גויה" שבדמיונו לבשה צורה מיחשית, ויהי חולם ורואה אותה בהקיץ,
 ונדמה היה לו כמו רואה הוא אותה והיא מינקת בן.

ופני הילד דומים בכל אל פניו הוא — והוא רועד למראהו.

פעם אחת בהיותו חולם הקיץ פתאם וכלו רועד. ועה קרה כסתה את כל
 גופו. נשמע לו קול פעמונים מצלצלים בחלום, ובית גדול מואר עם צלמים גדולים,
 ואדם לבוש שחורים עומד ומזה מים על ילד היושב שקוע בחבית של חמאה.

ואחר ראה והנה גדל הילד פתאם ויהי ל"גו"י גדול ועשן גדול ראה עולה ממדורה ואיש בדמותו הוא, ורק לבוש כנוי, צולה חזיר על חנית עץ. ויש שראה את בנו זה מסיק עצים בבתי יהודים והם נותנים לו חלה. ולפעמים ראהו והנה הוא זורק אבנים לבתי יהודים וזורה נוצות לרוח. ופעם ראהו בחלומו והנה הוא מתנפל על נערה יהודיה לענותה, והוא מביט אל פני הנערה ורואה והנה פניה דומים לפני כלתו בת החוכר. אז היה מקיץ וצועק זעקה מרה גדולה. נרא היה מראהו: או כמעט שיצא מדעתו. והוא הולך ונודר בלי הרף ובלי מרגוע.

גם הכלה לא חפצה עוד להשאר בבית אדוניה. ובאחד הימים לקחה את תרמילה ותלך, יעד בואה לכפר סמוך. שם ישבה בענלת אכר ותסע עד העיר הקרובה. משם נסעה הלאה עד בואה גם היא אל עיר רחוקה. שם מצאה לה עבורה בבית איש אמיד.

בני הבית חשבוה לאשה מרת נפש, עזובה מאישה, ויחמלו עליה. וכאשר הניעה שעתה ללדת התהלכו עמה בנעימים כאלו היתה קרובה להם. כי קנתה את לבות בני הבית בהליכותיה. כאשר אך נפנתה מעבודתה, היתה קוראת תמיד תהלים ותהי נועה בככי. אמנם התאמצה מאד לעשות את הדבר בהחבא, ואולם בני הבית הרגישו בו.

את פרוטותיה האחרונות אשר הרויחה בועת אפה היתה מחלקת לעניים, וכירה לא היתה פרוטה לפורטה. והם החלו להטיב הליכותיהם עמה יותר ויותר. אך כאשר הרגישה בזאת, ויהי הדבר רע בעיניה מאד: חפצה להיות נענשת על חטאה.

והממזר אשר נשאה בכטנה — "ממזר", כן קראה לו במחשבה — לא נתן לה מנוחה. ומדי עברה לפני אחר מבתי הכנסיה ויהי לה כמו מתרוצץ הוא בכטנה. ופעם אחת נעם לה ריח חזיר צלוי, ותהי תולה את הקולר בצוארי אותו ה"ממזר" אשר בכטנה.

ויש אשר נדמה לה כי גדל הבן הזה והוא עושה כל תועבה; וחוטא הוא ומחטיא את הרבים והכל מקללים אותו ואת אמו אשר ילדתו. "תפח הבטן שהרתה אותו והשר שהניקתהו חלב!" — כך שומעת היא את הנשים מקללות. והיא התפללה לאלהים כי ישלח לה ולילד אשר בכטנה את המות. רק המות יציל אותה מענויים מרים וקשים.

תפלתה לא נתקבלה: הילד נולד. בצעקה גדולה התפרץ לתוך החיים. "ילד בריא הוא", אמרה המילדת. — "ממזר!" לחשה אל לבה: — ילדים כשרים חולים; "ממזר" אינו בלתי אם בריא: להם הצלחה —

ובאותו הלילה חלמה והנה היה הילד הזה ל"גולן ביער" והוא הורג רק יהודים — ותירא יראה גדולה.
 ובלילה לפני ברית המילה חלמה והנה באו הם, המשרתים אשר בחצר, ובראשם הפריץ הצעיר וה"פריצה" פרועת הראש; והם לוקחים אותו, את הממזר, ונושאים אותו; ואחריהם ינהר המון אדם רב וצלמים בידיהם; והם צועקים בקול גדול: "לנו הוא! זאת היהודיה ננכתו!"
 ואז — כה הוסיפה לחלום — התנפלה היא אל חוך המחנה ותתנפל על האיש נושא הילד ותחטוף את הילד מזרועותיו.
 "לי הוא!" צעקה אז מרה: "לי הוא, לי; לא ננכתו מאיש, שפר אתם רוביים! בן-בטני הוא!"

והגוים רודפים אחריה והיא רצה וצועקת: "לי הוא, בן-בטני הוא!"
 ואז הקיצה. ובאותו רגע נראתה המילדת על סף החדר,
 — הכונית-נא, אמרה ל"ברית", עור מעט ויחל ה"עולם" לבוא.
 אז הביטה אל הילד; ובאותו רגע לחצתו אל לבה ותכך הרבה מאד.
 עתה הרגישה מה יקר לה הילד.
 — ילדי הוא, שלי, בן-בטני! — אמרה כלחש כאמצה אותו אל לבה:
 — לא אתנהו לאיש, לי יהיה — לי, רק לי.
 — ילדי הוא! רק ילדי; להם אין חלק בו.

הילד נמול, גדל ויבוא אל החדר.
 ואמו עוד יושבת בבית מטיביה. את דרכי-חיה ואת הליכותיה לא שנתה;
 זרק את כספה לא הרבתה עוד לחלק לעניים כבראשונה: חשכה אותי בעד בנה.
 והכבוד אשר ככרה הלך וגדול והילד היה ילד נחמד ויפה. גם שכל טוב היה לו ויהי הטוב בתלמידים.
 ולבה שמח ורחב, אבל גם פחד: האושר היה גדול יותר מדי.
 ואז כאשר הציק לה לבה יום אחד מאד, ספרה לנכרתה את הרבר. ולא חפצה הנכרת להאמין כי טהורה היא.
 מני אז החלה הנכרת להציק לה מאד; ולהילד היתה קוראה לפעמים "ממזר"
 ופעם אחת שמעה היא בקרוא הנכרת בשם הזה לבנה, ותקם כלילה ותקח את הילד על כתפה ותצא את העיר.

ותוסף לנדוד עה בואה אל עיר אחרת רחוקה.
 והילד גדל ויסע לשיבה אלמור: בן שנים עשרה שנה היה ואמו היתה עושה עתה כל עבודות פרך ושולחת לו את פרוסתה האחרונה; הוא לא יאכל על שלחן זרים, כי אם את עמל אמו יאכל.
 בנה הוא: לאיש זולתה אל נא יהיה חלק בו, אל נא יוכל איש להתימר כי האכילו מלחמו וכי יש לו גם הוא חלק בו.
 וכאשר קרב חג "בר-מצוה" קבלה מכתב מאת בנה אשר יקרא לה לבוא

לשמע את דרשתו. היא נסעה. ואולם תנאי התנתה עם בנה כי לא יגלה לאיש כי אמו היא.

וכאשר דרש בנה — בבית ראש הישיבה דרש — נכנסה ותעמוד כעניה בפתח ותשמע. הבן הניש בה ובעיניו נראו דמעות. היא כמעט נפלה ארצה מתעלפת, ואולם עצרה ברוחה לבלתי יגלה הדבר.

אך פתאם ראתה שתי עינים נגדה מביטות אליה. היא צעקה צעקה גדולה ותתעלף.

הבן מהר אליה: אז נגלה הדבר. ואולם עוד באותו ערב נעלמה גם היא, וגם הפרוש אשר בבית המדרש הגדול.

וגם ברהמצוה ה"עלוי" נעלם — והיה הדבר לחידה.

וכאשר שאלו את ראש הישיבה לסבת הדבר, נענע בידיו ויאמר:

— מי זה יוכל לדעת? הרבה פלאים יש לו להקדוש ברוך הוא בעולמו. (סוף יבוא).

רשימות שונות.

מכתב אל העורך.

בכל המאמרים וההספרים על מות הרצל קראנו ושמענו פרוה אחת כמעט סטיריאומיפית: "הרצל לא מת, רוחו חיה בקרבנו, בלבנו, וברוח הזה נוסף לעבוד את העבודה הלאומית. אבל הנתחם לעצמכם, מורי ורבותי, דין וחשבון בראשונה מה הוא רוח הרצל ואיך עליכם להמשיך את העבודה הלאומית ברוח הזה? לא אחכה לתשובתכם; יודע אני מראש, כי אלפי פרזות ריקות ופולפולים נכוננו בפיכם על דבר הרוח הזה אשר שאף למציא מקלט לעם בארץ אבות. אבל השמתם לבכם לכל הפחות אל הקו היסודי של הרוח הזה המפיץ אור וזוהר על העם גם בטרם בואו עוד אל ארץ אבות? השמתם אל לבכם, כי עיקר שאיפתו של הרצל היה לזקוף כפופים לעשות מצאן — אדם, מעדר — עם, מאנשים מדפאי רוח — בני חיל מכברים את עצמם?

והיודעים אתם לחיות ולפעול בשאיפה הזאת?
לא!

והכרוז שהוצאתם בהאורגן של הציוניות "דיא וועלט" לקבל נדבות בשביל יחומי הרצל, יוכיח!

לעם של שנוררים, פושטי יד, היינו בנולה; תמיד צפינו לחסדי אחרים ואל מתנות היו תמיד עינינו נשואות, אם על ידי איוו אסתר יפה או על פי החן וחסד.

שנשא איזה יהודי בחצרות המלכים והשרים וכו' — ושנוררים נשארנו עד העת האחרונה.

חברות "תלמוד תורה" כי היו בינינו, ושלחנו את המלמדים כפעם בפעם בערב שבת וקופסא בידם לסב על פתחי נדיבים: רבנים כי מנינו לנו ללכת לפנינו ולעמוד בראשנו, ושלמנו להם במתנות כסף של "ראש-חדש או "כסף של רנל", "כסף של חנופה" וכדומה. ומי ידבר על דבר החנונים והשמשים, ששכרם האחד הוא הרשות לבוא אל חג חתונה וברית מילה לבקש נדבות מאת הקרואים? נס את המילדת שלכאורה כל מלאכתה היא פרטית כל כך ושכרה כשר לאפחות משכרו של הרופא, גם אותה אנחנו מסלקים ברשות שאנו נותנים לה לשבת בשעת ה"ברית" ולקבל נדבות מאת הקרואים, ואוי לה למילדת שילדה נקבות או נס זכרים בשבת. —

סופרים היו לנו, מורי העם, ויהיו הסופרים האלה קבצים, מחזירים על הפתחים. ארץ ישראל, ארץ אבות נשארה לנו, ונמלא אותה אוכלי לחם חסד של קופות ר' מאיר בעל נס ושל ועדי תמיכה וחברות חובבי ציון. רעמים היו וישארו יתומים ויתומים, ולא נתנו את לבנו לחנכם לאנשים שיוכלו לעמוד ברשות עצמם, כי אם אות שמנו במצחם, ויתומי הקהל קראנו להם, למען יוכלו בנדלם לקבל נדבות. — אסון כי יקרה בתוכנו ואחד הסופרים ילך לעולמו, והיה עוד טרם נספוד לו כהלכה, עוד טרם נספר מקצת שבחו, וכבר קוראים אנחנו לנדבות בעד האלמנה ויתומים.

בקצרה, יודעים אנחנו לשלם את הובותינו בנדבות ובקולי קולות. ויקם איש אחד יהודי, והוא לא נדל ולא חנך באויר המחנק של הקבצנות ויתהלך בקומה זקופה, הביט ישר אל עיני כל ולא הרכין את ראשו לפני איש מעולם, כי נשמתו היתה שהורה ולא נכתמה בכתמי הגלות. והאיש הזה — הרצל שמו — החל לחשוב מחשבות על דבר נירל העם ועתידותיו, ויכתוב ספר, אסף קונגרסים, יצר תנועה גדולה ורחבה, לתת לפי מחשבותיו דמות וצורה. ופרי מחשבותיו היה אך אמרה אחת, רעיון אחד: אין לצפות לשלחן אחרים, מן הצורך הוא לעמוד ברשות עצמו. ואת הרעיון הזה הרה והנה לא משכלו הקר כי אם מלבו, מלבו שההור שהרניש כל כך בשפלות השעבוד וכעורו. ותנועה גדולה הביא האיש הזה במחננו, תנועה של תחיה והכרת ערך עצמו והוא הלך לפניו כעמוד אש ויאצל מרוחו עליה ויבא חיים חדשים בנפשות החשכות. השם "הרצל" לבדו היה לנו כעין פיוגרמה שלמה מה לרחק ומה לקרב, כי הערצנו את האיש הזה ונרחש לו רב כבוד כמו שהעריצוהו גם מחוץ למחננו, כי סמל היה להאצילות וטהר הנפש.

וימת האיש הזה ונפשנו דאבה מאד. ואולם נוחם מצאנו לנפשנו באותם הרשמים הנעימים והמלבבים כל כך שנשארו בלבנו מן המראה שראינו, כי בינינו חי ומת איש אשר ככה הישיר קומתו ואשר אישיותו לא הועמה מעולם בענין הענינים הקטנים והדלים אשר התרגלנו אליהם כל כך בכל מעשינו ופעולותינו.

ותקומו אתם, ממלאי מקומו, אשר נשבעתם לחיות ולפעול ברוחו, ותנולו ממנו את הזכרון הזה על ידי מה שחללתם את כבודו ואת כבוד האומה בצאתכם בשער בת רבים לבקש נדבות בעד יתומיו. איה פה רוח הרצל?

הרצל ונדבות! האין זה שחוק קורע לב ונפש? האם לא שב ומת, לו קם עתה ומקברו וירא את הכלמה שהעטו על זכרונו? אכן לא אוכל להשיג, איך זה לקחתם

לכם רשות לנהוג קלות ראש ברצון המנוח באופן גם ומכוער כזה? נניח כי הנרבות האלה אינן באות משום שיש צורך בהן אלא משום להראות דרך חבה יתירה ולתת כבוד לזכרו — האם לא מצאתם אופן יותר יפה מבקשת נרבות על ידי העתונים? אמנם המעשה כבר נעשה והמעוות אין לתקון; חפץ אני רק להניד לכם, אדיני, מנהלי הציוניות, כי עוד בטרם יעברו שלשים יום אחרי מות הרצל וכבר הראיתם לדעת, כי אינכם יודעים לחיות ברוח.

ש. נ. יאקאבי.

רשימת הספרים

שנתקבלו בבית הירידקציה:

בחורף רומן מאת י. ה. בך נר. הוצאת חברת יאחיאסף. קראקא תרס"ד. 158 דפים.
 בן-עמי מקרא לתלמידים בבית-הספר ובבית-האב, ספר ראשון לאחר אלף-בית, עם ציורים. חבר ע"י א. נוטמן (ש. בן-ציון). הוצאת ימוריה, אודיסא. קראקא תרס"ד 135 דפים.

מ. ז. פייערבערנ. קובץ ספוריו וכתביו. הוצאת חברת יאחיאסף. קראקא תרס"ד XXIV+145 דפים.

Anton Tschechow von A. L. Wolynski. Autorisierte Übersetzung von Josef Melnik. Frankfurt am Main 1904 30 S.

"דער פֿריינד"

דאס ערשטע

יודישע טעגליכע בלאט אין רוסלאנד.

"דער פֿריינד" גיט דעם יודישען לעזער אלץ וואס איז איהם נויטיג צו וויסען אלס יוד און אלס מענטש.

"דער פֿריינד" גיט דעם יודישען לעזער גענויע און גיכע ידיעות פון אלץ וואס קומט פאר אין אונזער יודישען לעבען, ווי אין רוסלאנד אזוי אויך אין אויסלאנד.

"דער פֿריינד" גיט דעם לעזער אויך אלע וויכטיגסטע און אינטערעסאנטע נייעס פון דעם אלגעמיינעם לעבען, בעזונדערס אין רוסלאנד, צו גלייכער צייט מיט די גרעסטע אלגעמיינע טעגליכע צייטונגען.

"דער פֿריינד" גיט אבער נישט די טרוקענע פאקטען אליין, נור אויך די ערקלערונג פון די פאקטען. צו דעם צוועק ניבען מיר פובליציסטישע ארטיקלען, אין וועלכע די געשע-הענישען פון לעבען ווערען פערשטענדליך און קלאר ארומגערעדט.

א וויכטיגע ארט גיט "דער פֿריינד" דער שטענע ליטעראטור: ערצעהלונגען, שירים, פעליעטאמען, וועלכע פערבעסערן דעם געשמאק פון לעזער און בערייכערן זיינע געדאנקען.

מיר גיבען אויך אונזערע לעזער לייכט-פערשטענדליכע ארטיקלען איבער פערשידענע ענינים פון דער וויסענשאפט. ווי אויך איבער אלע נייעסען פון דער וויסענשאפטליכער וועלט.

אונזער צייטונג, וואס איז בעשטימט פאר די גרויסע יודישע פאלקס-מאסע, זוכט אויך פראקטיש קומען צו הילף דעם לעזער מיט עצות און אנטווארטען.

אונזער רעדאקציע גיט חשובות אויף אלע שארות, בנוגע צו די דינים און משפטים און אויך אויף די שאלות בנוגע צו דער פערבעסערונג פון דער ארכיט. אונזער יודישע אבטהיילונג איז א שטענדיגע, וואס געהט כמעט אין יעדער נומער.

"דער פֿריינד" האט זיינע אייגענע קארעספאנדענטען, ווי אין די קלענערע, אזוי אויך אין די גרויסע שטעט פון רוסלאנד אין אויסלאנד, וואס גיבען, אזוי גיך ווי מעגליך, אויספיהרליכע בעשרייבונגען פון יודישען און אלגעמיינעם לעבען אין ווערע געגענדערן.

אויסער די נומערן, גיבען מיר ארויס א בעזונדערע

אילוסטרירטע ליטערארישע ביילאגע.

די ביילאגע ענטהאלט: ראמאנען, ערצעהלונגען, שירים, וויסענשאפטליכע און קריטישע ארטיקלען.

אין יאָהר 1904 גיבען מיר אַרויס פֿאַר די אבאָגענטען פֿון פֿריינד.

אלע שריפטען פֿון ש. פֿרוג.

(ליעדער און פראזא)

די אויסגאבע וועט ערשיינען אין צוויי בענדער און וועט ענטהאלטען אלע ווערק, וועלכע אונזער פֿאָלקס-דיכטער פֿרוג האט פֿערפֿאַסט אין זשאַרנאַל אין דעם משך פֿון זיין 28-יאָהריגער ליטעראַרישער אַרבייט.

דער פֿרייז פֿון ביידע בענדער פֿאַר די אבאָגענטען פֿון פֿריינד איז 75 קאָפּ.

דער פֿרייז פֿאַר פֿרוג'ס ווערק קען איינגעצאהלט ווערען אין 2 ראַטעס.

די אבאָגענטען פֿון פֿריינד קענען אויך בעקומען: די שריפטען פֿון י. ל. פֿריג, 2-טע אויפֿלאַגע, אין גרויסער באַנד פֿון 60 דרוקבויגען פֿאַר 1 רובל מיט 20 קאָפּ אַנשטאַט 2 רובל.

רעדאַקטאָר: ש. גינזבורג. הערויסגעבער: ש. ראַפּאַפּאַרט. ש. גינזבורג.

אבאָגעמענטע-פֿרייז אין רוסלאַנד:

אויף א יאהר 7 רובל. א האלב יאהר 3.50. א פֿערטעל יאהר 1.75.

אין אויסלאַנד קען מען זיך אבאָנירען דורך די פֿאָסט.

א ד ר ע ס :

Въ Редакцію газеты „Даръ Фрайндъ“ С.-Петербургъ, Вознесенскій просп. 53.

די יודישע צוקונפט

א חדש-זשורנאל

פאר לעבען, ליטעראטור און וויסענשאפט.

רעדאקטער: ד"ר י. ווארטסמאן.

פרייז: $\frac{1}{2}$ יאָהר: 3 שילינג 3 $\frac{1}{2}$ מאַרק, 4 קראָנען, 4 פֿראַנק, 2 רובל.
" $\frac{1}{4}$ " 1.08 " 2 " 2 $\frac{1}{2}$ " 2 $\frac{1}{2}$ " 2.20 "

דער וואָס שיקט איין דיר'טקט אין אדמיניסטראַציע

Dr. Ch. WORTSMANN, 172 Amhurst Rd., London N. E.

4 רובל, $6\frac{1}{2}$ שילינג, $7\frac{1}{2}$ מאַרק, $8\frac{1}{2}$ פֿראַנק, 8 קראָנען, 1.50 דאלאר בעקומט
דען זשורנאל א נאָנץ יאָהר פֿריי צונעשטעלט און אויסערדעם דאס פראַכטפֿאַלע
שיין געבונדענע, אילוסטרירטע בוך

געזאמעלטע ליעדער פֿון מאַרים ראַזענפעלד

367 גרויסע זייטן. (ראס בוך קאסט פֿאַר אנדערע 2.25 רובל).

פֿערטעטונג פֿאַר נאָנץ רוסלאַנד: בוכהאַנדלונג אחיאסף.

שוין ערשיענען 2 העפֿטע. דריטעס ווערט געדרוקט.

(מען קען אויך אבאנירען דורך אדמיניסטראַציע, ה.ד.ר.).

== הדגל ==

עתון עברי שבועי לכל עניני היהודים והיהדות

יוצא לאור בעיר לונדון

מחירו 5 רובל לשנה

ובערף זה לחצי ולרבע שנה.

לרבנים. לאגודות ציוניות ובתי מקרא תעשה הנחה כמי בשנים
הקדמות המחיר עבורם נרק ברוסיה ולא בארצות אחרות רק 3 רובל
לשנה. המחיר בעד כל השנה למפרע.

שנת החתימה החדשה מתחלת בחצי תמוז, ואפשר לחתום מכל
התחלת רבע שנה.

כסף החתימה אפשר לשלוח בשטרות המדינה ישר אלינו על פי הכתבת:
„HADEGEL“ 6 Tenter str. North, London E.

או אל אחד מסוכנינו ברוסיה על פי הכתבת

И. Кагановичу, Налевки 38 Вавшаву

Книгопродавцу Лейзеру Тыкочинскому Бѣлостокъ.